

TEOLOGIA PRAKTYCZNA
UNIwersYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA • WYDZIAŁ TEologiczny
TOM 3, 2002

KRZYSZTOF REDLAK

**Nowe formy aktywności duszpasterskiej laikatu
na przykładzie aktualnych doświadczeń Kościoła
we Francji**

Wśród czynników, które mają aktualnie największy wpływ na charakter i zakres zmian w sposobie realizacji misji apostolskiej przez Kościół we Francji, trzeba na pierwszym miejscu wspomnieć o przeobrażeniach dokonujących się w osobowym podmiocie duszpasterstwa. Fakt ten potwierdza szczegółowa analiza danych statystycznych, właściwych dla wspomnianej problematyki. Wynika z nich w sposób jednoznaczny, że już od przeszło dwudziestu lat postępuje we Francji proces kształtowania się zupełnie nowej *figury ministerialnej Kościoła*. Przy zmniejszającej się liczbie księży, braci i sióstr zakonnych, wzrasta równocześnie liczba diakonów stałych oraz wiernych świeckich, którzy włączają się w życie swoich wspólnot eklesjalnych. Coraz częściej laikat przejmuje także obowiązki i zadania, które do tej pory były powierzane, by nie powiedzieć wprost *zarezerwowane* osobom duchownym. Obok zasygnalizowanych przemian, nie sposób nie zauważyć, że pod wpływem i przy aktywnym udziale wiernych świeckich kształtuje się również pewien *nowy styl* duszpasterstwa.

Ukazanie nowych form aktywności duszpasterskiej laikatu w Kościele we Francji stanowi bezpośredni cel niniejszego artykułu. Nie chodzi w nim o wyczerpujące i szczegółowe omówienie wszystkich spotykanych w tym zakresie doświadczeń duszpasterskich, ile raczej o proste dostrzeżenie i krótkie przybliżenie tej, tak bardzo aktualnej i zarazem niezwykle ciekawej problematyki. Prezentacja ta podejmuje zatem zagadnienia związane z zaangażowaniem wiernych świeckich w: animację pastoralną, posługę sakramentalno-liturgiczną oraz pasterzowanie parafią.

I. Animacja duszpasterstwa

Już od kilkunastu lat upowszechnia się w Kościele we Francji nowa praktyka, która polega na powierzaniu wiernym świeckim przez biskupów diecezjalnych bar-

dzo różnych zadań duszpasterskich. Wspomniane zadania realizowane są najczęściej w parafii, w ramach duszpasterstwa ogólnego, ale zdarza się także, iż wchodzi one w zakres duszpasterstw specjalistycznych, które nie zawsze związane są w sposób ścisły z parafią¹. Ta forma kościelnego zaangażowania laikatu znajduje swoją podstawę w odpowiednich normach prawnych oraz oficjalnie przyjętych rozwiązaniach praktycznych, które ze względu na lokalny charakter różnią się między sobą w poszczególnych diecezjach². Występujące różnice są jednak niewielkie i dotyczą najczęściej pojedynczych i drugoplanowych kwestii, które nie mają istotnego wpływu na ogólny model wspomnianej praktyki³. Sytuacja taka pozwala więc na podstawowe przybliżenie tej, kształtującej się jeszcze formy eklesjalnej aktywności laikatu. Można tego dokonać poprzez wyodrębnienie i ukazanie najbardziej znaczących dla niej cech charakterystycznych, które ujawniają się w większości analizowanych przypadków.

Pierwsza z zasygnalizowanych cech charakterystycznych dotyczy terminologii i wiąże się z tytułem *animateur pastoralny* (*animateur pastoral*)⁴, który spotykany jest najczęściej w odniesieniu do omawianej kategorii osób⁵. Równie często tytuł ten pojawia się we współczesnej refleksji teologicznej⁶. Trzeba jednak wyraźnie podkreślić, iż powyższy termin nie występuje w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* jako tytuł określający odrębny urząd kościelny, oficjalnie uznany w Kościele powszechnym. Dlatego też w odniesieniu do wiernych świeckich podejmujących posługę animatorów pastoralnych mają zastosowanie wyłącznie te postanowienia KPK, które dotyczą ogólnie kościelnego laikatu⁷. Równocześnie należy stwierdzić, iż omawiana funkcja może być urzędem kościelnym w znaczeniu kanonicznym, ale wyłącznie w wymiarze

¹ Por. J.-P. Roche, *Prêtres-laïcs, un couple à dépasser*, Paris 1999 s. 109.

² Por. *Animateurs laïcs en pastorale*, Quimper 1994; *L'Animateur pastoral dans le diocèse de Versailles*, Versailles 1994; *Orientations diocésaines concernant les animateurs pastoraux*, Grenoble 1993; *Procédure d'agrément ou de reconnaissance d'animateurs en pastorale*, St-Etienne 1995; *Statut des animateurs en pastoral*, Vivier 1994.

³ Pierwszą próbą ujednolicenia istniejących praktyk diecezjalnych w zakresie powierzania wiernym świeckim różnych zadań duszpasterskich było wydanie przez Sekretariat Generalny Konferencji Biskupów Francji w 1993 r. specjalnego opracowania zatytułowanego: *Laïcs chargés d'un office dans l'Église*. Składający się z dwóch części dokument definiuje najpierw podstawowe pojęcia oraz formuluje zasady praktyczne dotyczące: wyboru kandydatów do funkcji animatora pastoralnego, warunków wypełniania tej funkcji, dekretu nominacyjnego, umowy o pracę, zobowiązań ze strony pracodawcy, warunków zatrudnienia, wynagrodzenia, unieważnienia dekretu nominacyjnego oraz spraw spornych. W drugiej części dokumentu zaprezentowano wzory dekretów nominacyjnych oraz umów o pracę — por. *Laïcs chargés d'un office dans l'Église*, Paris 1993.

⁴ Francuski termin *animateur pastoral* w tłumaczeniu leksykalnym na język polski brzmi: *animator pastoralny*. Trzeba jednak dodać, iż równie poprawny byłby termin *animator duszpasterski*, a w nieco bardziej wolnym tłumaczeniu można się także posługiwać terminem *animator duszpasterstwa*.

⁵ Por. *Les animateurs pastoraux laïcs*, Paris 23. 11. 1995 s. 1–2 (dokument opracowany przez Biuro ds. Duszpasterskich przy Sekretariacie Generalnym Konferencji Biskupów Francji).

⁶ Por. A. Borras, *Partenaires dans la mission*, „Prêtres Diocésains” 1311 (1993) s. 375–377; A. van der Helm, *Un clergé parallèle?*, Strasbourg 1993 s. 25; J. Rigal, *Préparer l'avenir de l'Église*, Paris 1993 s. 175–176; Tenże, *L'Église en chantier*, Paris 1994 s. 125; C. Royon, *Si les laïcs peuvent tout faire faut-il encore des prêtres?*, „Masses Ouvrières” 453 (1994) s. 23; B. Sesboué, *Les animateurs pastoraux laïcs. Une prospective théologique*, „Études” 3773 (1992) s. 253, Tenże: *N'ayez pas peur! Regards sur l'Église et les ministères aujourd'hui*, Paris 1996 s. 135.

⁷ Por. A. van der Helm, *Un clergé parallèle?*, dz. cyt., s. 99–100.

Kościół lokalny. Ma to jednak miejsce tylko wtedy, gdy spełnione zostaną określone wymagania, wynikające z kanonicznej definicji urzędu kościelnego (por. kan. 145 KPK)⁸. Gdy funkcja animatora pastoralnego nie spełnia w danym przypadku powyższych warunków, zalicza się ją do grupy posług, które w strefie języka francuskiego zwykło się określać mianem *posług uznanych*, lub w nieco wolniejszym tłumaczeniu *posług zatwierdzonych* (*ministères reconnus*)⁹. Wprawdzie pojęcie *animator pastoralny* używane jest już powszechnie, to jednak do chwili obecnej nie zdecydowano się na formalne zastosowanie tego właśnie terminu jako jedynego i wspólnego dla wszystkich diecezji we Francji¹⁰. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest różnorodność występujących w praktyce tytułów, za pomocą których określa się powyższą funkcję. Wśród wielu przykładów wymienić można tutaj następujące: *świeccy animatorzy duszpasterstwa* (Beauvais, Saint-Etienne), *świeccy odpowiedzialni za posługę kościelną* (Annency), *świeccy w służbie misji Kościoła* (Amiens), *świeccy w duszpasterstwie* (Albi, Autun, Bayeux-Lisieux, Belley-Ars, Paryż, Poitiers, Strasbourg, Valence) oraz *świeccy w posłudze* (Lyon)¹¹.

Kandydaci do funkcji animatora pastoralnego wybierani są wspólnie przez księży i Radę duszpasterską, a czasami także przez przedstawicieli różnych instytucji, grup, organizacji i stowarzyszeń katolickich, działających na terenie parafii lub poza nią. Ci ostatni mają znaczący głos zwłaszcza wówczas, gdy nominacja dotyczy osoby, która ze względu na charakter powierzanych zadań, będzie współpracować z nimi w przyszłości. Często praktyką jest dodatkowe opiniowanie kandydata przez specjalnie powołaną w tym celu komisję diecezjalną, która przedkłada biskupowi swoje refleksje i spostrzeżenia¹². Niezwykle ważnym elementem charakterystyki animatorów pastoralnych jest obowiązująca zawsze zasada, iż są oni powoływani i mianowani przez biskupa diecezjalnego¹³, który osobiście, bądź też za pośrednictwem wikariusza generalnego lub dziekana, wręcza im dekret nominacyjny podczas tzw. *ceremonii posła-*

⁸ Por. A. Borras, *Petite grammaire canonique des nouveaux ministères*, „Nouvelle Revue Théologique” 117 (1995) s. 250; Tenże, *Les assistants paroissiaux, des partenaires bienvenus dans le ministère paroissial*, „Lumen Vitae” 2 (1998) s. 176; Tenże, *Participer à la charge pastorale*, „Prêtres Diocésains” 1361 (1998) s. 422; Tenże, *Vers une déontologie du ministère ecclésial?*, „Nouvelle Revue Théologique” 121 (1999) s. 579–580.

⁹ Termin ten został wprowadzony i zdefiniowany przez Zgromadzenie Plenarne Konferencji Biskupów Francji w 1973 r. Według wspomnianej definicji, pod pojęciem *posług zatwierdzonych* rozumie się: *posługi o żywotnym znaczeniu, związane z rzeczywistą odpowiedzialnością, szczególnie określone, powierzone na pewien czas oraz uznane przez Kościół lokalny* (A. Borras, *Petite grammaire canonique des nouveaux ministères*, dz. cyt., s. 247; Tenże, *Les communautés paroissiales. Droit canonique et perspectives pastorales*, Paris 1996 s. 228).

¹⁰ Por. F. Marchal, *Les laïcs permanents en responsabilité ecclésiale*, „Sève Église aujourd'hui” 555 (1994) s. 47; J. Passicos, *La paroisse, première communauté du diocèse*, „Prêtres Diocésains” 1337–1338 (1996) s. 289.

¹¹ Por. *Titres officiels des laïcs en responsabilité dans l'Église de France au 15.05.1995*, s. 1 (dokument opracowany przez Biuro ds. Duszpasterskich przy Sekretariacie Generalnym Konferencji Biskupów Francji, Paris 15.05.1995).

¹² Por. R. Fitterer, *Animateurs laïcs en pastorale*, „Sève Église aujourd'hui” 540 (1992) s. 419; A. van der Helm, *Un clergé parallèle?*, dz. cyt., s. 134–135.

¹³ Jedynym wyjątkiem jest diecezja Créteil, gdzie również proboszcz posiada prawo mianowania animatora pastoralnego — por. A. van der Helm, *Un clergé parallèle?*, dz. cyt., s. 136.

nia. Stało się już tradycją, że ceremonia taka połączona jest ze mszą św. i dokonuje się przy udziale wspólnoty parafialnej¹⁴. Z chwilą otrzymania dekretu nominacyjnego, nowi animatorzy pastoralni stają się, obok księży i diakonów stałych, bezpośrednimi współpracownikami biskupa diecezjalnego¹⁵. Podstawą ich zaangażowania jest więc nie tylko przyjęty chrzest, ale przede wszystkim oficjalny akt ustanowienia i posłania¹⁶. Odpowiedzialność za posługę animatora pastoralnego zostaje najczęściej powierzona przez biskupa diecezjalnego miejscowemu proboszczowi, którego funkcję określa się w tym wypadku tytułem *akompaniator (accompagnateur)*¹⁷.

Ze względu na charakter i zakres zadań powierzanych animatorom pastoralnym, można podzielić ich na dwie zasadnicze grupy¹⁸. Pierwsza z nich obejmuje osoby, które otrzymały określone zobowiązania w ramach duszpasterstwa ogólnego na szczeblu parafii, sektora lub dekanatu. Wśród zadań najczęściej im powierzanych można wymienić między innymi: katechizację i przygotowanie do przyjęcia sakramentów, animację liturgiczną, duszpasterstwo dzieci i młodzieży, duszpasterstwo charytatywne, duszpasterstwo chorych i osób w podeszłym wieku¹⁹. Z kolei druga grupa składa się z animatorów pastoralnych, którzy zaangażowani są w ramach duszpasterstw specjalistycznych, grup, ruchów, stowarzyszeń i instytucji nie będących w bezpośrednim związku z parafią²⁰. Wśród przykładów tego typu posługi można wymienić: duszpasterstwo chorych w szpitalach i hospicjach, duszpasterstwo więzienne, duszpasterstwo akademickie w ramach przyuczelnianych lub międzyuczelnianych ośrodków duszpasterstwa akademickiego, duszpasterstwo turystyczne, formację teologiczną, katechumenat, prowadzenie grup modlitewnych i apostolskich²¹. Tytułem *animator pastoralny* określa się także osoby, które z mandatu biskupa diecezjalnego podejmują pewne obowiązki na szczeblu diecezjalnym. Sytuacja taka dotyczy głównie zadań związanych z katechizacją i duszpasterstwem chorych²².

¹⁴ Por. X. de Chalendar, *Des laïcs en responsabilité pastorale*, „Études” 3666 (1987) s. 821; Tenze, *Inventer de nouvelles formes de vie d'Église, c'est possible*, „Sève-Église aujourd'hui” 498 (1988) s. 285; F. Marchal, *Les laïcs permanents en responsabilité ecclésiale*, dz. cyt., s. 48; B. Sesboué, *N'ayez pas peur! Regards sur l'Église et les ministères aujourd'hui*, dz. cyt., s. 171–172.

¹⁵ Por. B. Dumortier, *Laïcs aux responsabilités multiples*, „Masses Ouvrières” 460 (1995) s. 6; P. Meynet, *Église de France débordée par ses laïcs?*, „Sève-Église aujourd'hui” 555 (1994) s. 54; B. Sesboué, *Les animateurs pastoraux laïcs. Une prospective théologique*, dz. cyt., s. 259.

¹⁶ Por. G. Duperray, *Ministères laïcs. Une nouvelle tradition*, „Études” 3791–3792 (1993) s. 69; J. Rigal, *Horizons nouveaux pour l'Église*, Paris 1999 s. 49; B. Sesboué, *Les animateurs pastoraux laïcs. Une prospective théologique*, dz. cyt., s. 259.

¹⁷ Por. A. van der Helm, *Un clergé parallèle?*, dz. cyt., s. 150.

¹⁸ Zaproponowane rozróżnienie wynika z aktualnej praktyki duszpasterskiej, obowiązującej w niektórych diecezjach we Francji — por. *Tûres officiels des laïcs en responsabilité dans l'Église de France au 15.05.1995*, dz. cyt., s. 1).

¹⁹ Por. X. de Chalendar, *Des laïcs en responsabilité pastorale*, dz. cyt., s. 811.

²⁰ Por. C. Royon, *Si les laïcs peuvent tout faire faut-il encore des prêtres?*, dz. cyt., s. 23; P. Thomas, *Ces chrétiens que l'on appelle laïcs*, Paris 1988 s. 163–164.

²¹ Por. X. de Chalendar, *Des laïcs en responsabilité pastorale*, dz. cyt., s. 811; P. Thomas, *Ces chrétiens que l'on appelle laïcs*, dz. cyt., s. 166–167.

²² Por. F. Daull, *Une laïque déléguée de l'évêque*, „Sève Église aujourd'hui” 586 (1997) s. 17–19; C. Perrotin, *Quand une laïque exerce une responsabilité diocésaine*, „Lumière et Vie” 182 (1987) s. 61–66.

Kolejnym istotnym elementem charakterystyki animatorów pastoralnych jest sposób ich zaangażowania. Większość z nich podejmuje swoją posługę na zasadzie wolontariatu, ale równocześnie spotyka się osoby, które zostają na stałe zatrudnione w Kościele. W tym drugim wypadku podpisywana jest każdorazowo umowa o pracę, która reguluje między innymi: czas pracy, warunki ubezpieczenia społecznego i zdrowotnego, prawo do urlopu oraz wysokość wynagrodzenia²³. Ta ostatnia kwestia jest bardzo często podnoszona w opracowaniach, które zajmują się prawno-ekonomicznym aspektem posługi laikatu w Kościele we Francji. Autorzy wspomnianych opracowań podkreślają konieczność zagwarantowania wiernym świeckim zatrudnionym w Kościele godziwych i pozwalających na utrzymanie rodziny zarobków. Doświadczenia różnych diecezji pokazują bowiem, iż brak dobrych uregulowań w tej materii bardzo źle wpływa na zaangażowanie animatorów pastoralnych, a wielokrotnie staje się główną przyczyną ich rezygnacji z funkcji²⁴. Pojawiająca się równocześnie obawa przed pewną profesjonalizacją posługi animatora pastoralnego spowodowała z kolei, iż wiele diecezji zdecydowało się na promocję wolontariatu, jako najbardziej odpowiedniej formy dla realizacji omawianej funkcji²⁵. Niezależnie od sposobu zaangażowania animatorów pastoralnych, niemal zawsze bardzo ściśle określa się czas ich posługi (1–6 lat), który następnie może zostać przedłużony²⁶. To uregulowanie jest niezwykle istotne ze względu na specyfikę pewnych zadań, które wymagają niezmienniej obecności tej samej osoby, bądź też grupy osób²⁷.

W refleksji teologicznej poświęconej animatorom pastoralnym bardzo często zwraca się uwagę na konieczność stałej formacji duchowej, teologicznej i pastoralnej²⁸. Praktyczną odpowiedzią na to oczywiste wymaganie stało się utworzenie w wielu diecezjach specjalnych centrów formacji, bądź wzbogacenie istniejących już form o dodatkowe cykle, które przeznaczone są wyłącznie dla animatorów pastoral-

²³ Por. A. van der Helm, *Un clergé parallèle?*, dz. cyt., s. 119–122; J.-P. Leclercq, *Ministères et responsabilités dans l'Église*, „Masses Ouvrières” 397 (1995) s. 54; J.-P. Roche, *Prêtres — laïcs, un couple à dépasser*, dz. cyt., s. 11, 109–110; B. Sesboué, *N'ayez pas peur! Regards sur l'Église et les ministères aujourd'hui*, dz. cyt., s. 171.

²⁴ Por. B. Cointre, *Laïcs en ministères. Diversité des expériences*, „Sève Église aujourd'hui” 498 (1988) s. 289; B. Dumortier, *Laïcs aux responsabilités multiples*, dz. cyt., s. 8–9; P. Guérin, *Présent et avenir d'une paroisse*, „Études” 3746 (1991) s. 837; J. Passicos, *Questions économiques et juridiques posées par l'évolution des responsabilités dans l'Église*, „Masses Ouvrières” 460 (1995) s. 60–65; L.-M. Renier, *Les fidèles laïcs en ministère pastoral*, „Sève Église aujourd'hui” 586 (1997) s. 53; P. Thomas, *Ces chrétiens que l'on appelle laïcs*, dz. cyt., s. 156–157, 163. Na potrzebę właściwego wynagrodzenia osób świeckich zatrudnionych w Kościele wskazują również odpowiedzi udzielone na pytania postawione w ankiecie dotyczącej sytuacji kobiet zaangażowanych w różne formy duszpasterstwa. Wspomniana ankieta została przeprowadzona w 1990 r. na terenie Francji przez Grupę Biskupią ds. Wspólnot Chrześcijańskich oraz Wyższy Instytut Pastoralno-Katechetyczny przy Instytucie Katolickim w Paryżu. Wśród 180 kobiet, które odpowiedziały na ankietę, 51,6% było zatrudnionych na stałe w Kościele, z czego prawie 40% oceniało otrzymywane przez siebie zarobki za zbyt niskie. (Por. *Femmes en responsabilité dans l'Église*, Paris 1992 s. 26–27, 54–55).

²⁵ Por. A. van der Helm, *Un clergé parallèle?*, dz. cyt., s. 149–150.

²⁶ Por. Tamże, s. 128–132.

²⁷ Por. B. Cointre, *Laïcs en ministères. Diversité des expériences*, dz. cyt., s. 288; P. Thomas, *Ces chrétiens que l'on appelle laïcs*, dz. cyt., s. 162.

²⁸ Por. X. de Chalendar, *Des laïcs en responsabilité pastorale*, dz. cyt., s. 816; P. Guérin, *Présent et avenir d'une paroisse*, dz. cyt., s. 837.

nych²⁹. Wymóg ukończenia odpowiedniej formacji jest jednym z elementarnych warunków, które muszą spełnić kandydaci do omawianej funkcji³⁰.

W ukazanej powyżej charakterystyce animatorów pastoralnych w Kościele we Francji nie uwzględniono danych statystycznych dotyczących tej grupy. Brak ten wynika z faktu, iż w żadnym z ogólnie dostępnych źródeł nie opublikowano w ciągu ostatnich kilku lat kompletnych i możliwie aktualnych informacji na ten temat. Najczęściej tłumaczy się ten stan rzeczy trudnościami związanymi z różnorodnością praktyk lub niemożnością jasnego zdefiniowania funkcji animatora pastoralnego³¹. Warto jednak dodać, iż mimo wspomnianych problemów, przeprowadzono już pewne badania statystyczne w tym zakresie, a ich rezultaty dostarczyły wielu ważnych informacji na temat stanu liczebnego i ogólnej sytuacji animatorów pastoralnych w Kościele we Francji. Pierwszą taką próbą była ankieta przeprowadzona w 1989 r. przez Biuro ds. Apostolstwa Laikatu przy Sekretariacie Generalnym Konferencji Biskupów Francji. Według informacji, które udało się wówczas zebrać w 72 spośród 95 diecezji, funkcję animatora pastoralnego pełniło 1483 wiernych świeckich³². Z kolei w 1992 r. holenderski teolog Ad van der Helm dokonał bardzo szczegółowej analizy porównawczej animatorów pastoralnych zatrudnionych na stałe w Kościele we Francji i Holandii. Wyniki badań przeprowadzonych przez niego we Francji pozwoliły stwierdzić, iż zdecydowaną większość (91,1%) w analizowanej grupie stanowiły kobiety, a średnia wieku wynosiła ok. 45 lat. Miejsce ich zaangażowania były najczęściej: parafie lub dekanaty (38,3%), instytucje diecezjalne (19,4%), szkoły (16,6%), oraz ruchy, organizacje i stowarzyszenia katolickie (11,5%). Podstawową formację ukończyło wówczas 61,8% animatorów pastoralnych, a 43,9% było w jej trakcie, bądź też uczestniczyło już w kolejnej³³. Wprawdzie przytoczone powyżej dane statystyczne są niezwykle cenne, jednak wobec faktu ogromnych przemian dokonujących się w analizowanej grupie wiernych świeckich, należy uznać je za zdezaktualizowane. Wydaje się więc, iż w chwili obecnej jedynym wiarygodnym źródłem informacji na temat liczby i sytuacji animatorów pastoralnych pozostają informatory diecezjalne. Dzięki porównaniu zawartych w nich danych statystycznych z ostatnimi lat, które dotyczą osób podejmujących omawianą funkcję, można od razu stwierdzić, iż ich liczba wykazuje bardzo wyraźną tendencję wzrostową³⁴.

²⁹ Por. A. Auschitzka, A. Rochefort-Turquin, *Un guide des formations*, „Cahiers pour croire aujourd'hui” 34 (1989) s. 10; G. Duperray, *Images de la formation en Église*, „Catéchèse” 107 (1987) s. 10–12; Tenže, *La formation des catholiques en France*, „Études” 371 (1989) s. 538–539, 543; R. Philibert, *Des centres et instituts divers mais indispensables*, w: *Former des adultes en Église. Etat des lieux, aspects théoriques et pratiques*, red. A. Binz, R. Moldo, A.-L. Roy, Saint-Maurice 2000 s. 298–301.

³⁰ Por. P. Guérin, *Présent et avenir d'une paroisse*, dz. cyt., s. 837.

³¹ Por. A. van der Helm, *Un clergé parallèle?*, dz. cyt., s. 61–64; J. Joncheray, *Dans l'Église de France, des responsabilités diverses qui s'entrecroisent*, „Masses Ouvrières” 460 (1995) s. 50–52.

³² Por. *Pour une étude statistique des permanents dans les diocèses*, Paris 1989 s. 1–2 (dokument opracowany przez Biuro ds. Apostolstwa Laikatu przy Sekretariacie Generalnym Konferencji Biskupów Francji).

³³ Por. A. van der Helm, *Un clergé parallèle?*, dz. cyt., s. 270–273.

³⁴ Przykładem może być diecezja Vannes, gdzie liczba wiernych świeckich pełniących z mandatu biskupa funkcję animatora pastoralnego wzrosła z 19 osób w 1985 r. do 58 osób w 1997 r. — por. *Répartition des prêtres et des paroisses en zones et en doyennés*, w: *L'Annuaire du diocèse de Vannes 1985*, s. 37–81; *Répartition des prêtres et des paroisses en zones et en doyennés*, w: *L'Annuaire du diocèse de Vannes 1998*, Vannes 1998 s. 62–97).

II. Przygotowanie i sprawowanie obrzędów chrztu, małżeństwa i pogrzebu

Postępujący proces laicyzacji życia oraz pogłębiający się zanik więzi społeczeństwa ze wspólnotą Kościoła w dzisiejszej Francji, nie pozostają bez wpływu na stale zmniejszanie się liczby sprawowanych w tym kraju obrzędów religijnych. Wprawdzie spadek ten jest bardzo wyraźnie zauważalny na przestrzeni ostatnich 30–40 lat, to jednak należy równocześnie podkreślić, iż obrzędy chrztu, małżeństwa, a zwłaszcza pogrzebu, mają nadal masowy charakter i ciągle uczestniczy w nich duża część społeczeństwa francuskiego. Ten stan rzeczy wynika w ogromnej mierze z powszechnego przeświadczenia o ważności i potrzebie ubogacenia wymiarem religijnym różnych uroczystości, a szczególnie tych, które towarzyszą najważniejszym wydarzeniom w życiu człowieka³⁵. Zasygnalizowany sposób myślenia i wartościowania nie jest jednak zawsze rzeczywistym odzwierciedleniem określonej postawy religijnej, lub też świadomego przywiązania do tradycji chrześcijańskiej³⁶. Zauważa to francuski teolog J. Rigal: *W epoce charakteryzującej się brakiem fundamentów, stresującym rytmem życia, poczuciem zagrożenia i niestabilności, zapotrzebowanie na »jakąś religijność« staje się czasami jeszcze bardziej naglące. Zalew irracjonalności oraz potrzeba otwartości i wewnętrznej harmonii są zbieżne z pragnieniem religijności zdominowanej przez uczuciowość, snwającą możliwość wspólnego świętowania, gwarantującej poczucie bezpieczeństwa oraz spełniającą funkcję terapeutyczną. Swoistego rodzaju alergii wobec instytucji zmieszana jest w tym wypadku z potrzebą transcendencji. Stąd też, religijność ta jest rozumiana i przeżywana w sposób egzystencjalny, bez jakiegokolwiek odniesienia do Objawienia i tradycji*³⁷. Według innego francuskiego teologa H.-J. Gagey, duża część osób proszących o obrzędy sprawowane przez Kościół lekceważy ich sens, lub przypisuje im nieprawdziwe znaczenie. Jest to nierzadko pewna forma deizmu, bądź też nostalgiczne przywiązanie do tradycji zredukowanej do poziomu folkloru. Niektóre osoby proszą o obrzędy również i w tym celu, aby zadośćuczynić oczekiwaniom i pragnieniom rodziny lub przyjaciół, albo nawet dla uniknięcia ewentualnych napięć i sporów, jakie na tym tle mogą się zrodzić w środowisku rodzinnym³⁸. Podobną opinię wyraża francuski socjolog J.-C. Ruano-Borbalan, który stwierdza: *Obrzędy te wpisują się obecnie w fenomen tożsamości rodzinnej lub indywidualnej i nie są już pojmowane w wymiarze moralnym lub wspólnotowym*³⁹.

³⁵ Por. B. Duriez, *Fin ou retour du religieux?*, „Catéchèse” 151 (1998) s. 33; H.-L. Gagey, *La nouvelle donne pastorale*, Paris 1999 s. 104–105; P.-M. Gy, *La célébration du baptême, du mariage et des funérailles confiée à des laïcs?*, „La Maison-Dieu” 194 (1993) s. 25; J. Morlet, *Anciennes et nouvelles pratiques religieuses des ruraux*, „Archives Sciences Sociales des Religions” 72 (1990) s. 171; F. Moser, *Entre la mémoire et l'oubli: l'initiation chrétienne*, „Catéchèse” 141 (1996) s. 20–21; J. Rigal, *Une foi qui tient. Des raisons de croire aujourd'hui*, Paris 1977 s. 95; J.-C. Ruano-Borbalan, *La fin des religions?*, „Masses Ouvrières” 458 (1994), s. 38.

³⁶ Por. J.-M. Ploux, *Le christianisme a-t-il fait son temps?*, Paris 1999 s. 176.

³⁷ J. Rigal, *Vivre l'exil dans un monde en crise*, „Bulletin de Littérature Ecclésiastique” 1 (1995) s. 12–13.

³⁸ Por. H.-J. Gagey, *La nouvelle donne pastorale*, dz. cyt., s. 104.

³⁹ J.-C. Ruano-Borbalan, *La fin des religions?*, dz. cyt., s. 38.

Jak już wspomniano wcześniej, pierwszym spośród trzech najczęściej sprawowanych we Francji obrzędów religijnych jest obrzęd chrztu. W Kościele katolickim otrzymuje go aktualnie ok. 60% wszystkich dzieci. W porównaniu z pierwszą połową lat sześćdziesiątych, ich liczba zmniejszyła się o ok. 20%⁴⁰. Przytoczone dane statystyczne wymagają jednak pewnego uzupełnienia, gdyż ograniczają się one do ogólnej liczby urodzeń we Francji, bez wyszczególnienia liczby dzieci według wyznania ich rodziców. Tymczasem nie wolno zapominać, że jednym z ważnych elementów charakterystyki dzisiejszego społeczeństwa francuskiego jest jego wieloetniczność i wielowyznaniowość. Analizując zatem przypadki urodzeń tylko tych dzieci, u których przynajmniej jedno z rodziców jest katolikiem, można dosyć pewnie założyć, że w tak określonej grupie ok. 70-80% dzieci otrzymuje chrzest w Kościele katolickim⁴¹. Osobnego podkreślenia domaga się wspomniany już na wstępie fakt, iż wśród rodziców, którzy pragną ochrzcić swoje dzieci, znajdują się zarówno praktykujący katolicy, jak i osoby nie mające żadnego związku z Kościołem. Zdarza się, iż o chrzest proszą także rodzice, którzy sami z trudem identyfikują się jako osoby wierzące, a czasami deklarują się wprost jako niewierzący⁴². Istotnym zmianom uległa także dawna praktyka udzielania chrztu w ciągu kilku pierwszych tygodni życia dziecka. Coraz częściej rodzice decydują się na chrzest dziecka po ukończeniu przez nie pierwszego, a nawet drugiego lub trzeciego roku życia⁴³.

Zgodnie z kan. 861 § 1 KPK, zwyczajnym szafarzem chrztu jest biskup, prezbiter lub diakon. Gdy zaś *szafarz zwyczajny jest nieobecny lub ma przeszkodę*, chrztu godziwie udziela katecheta albo inna osoba wyznaczona do tej funkcji przez ordynariusza miejsca, a w wypadku konieczności każdy człowiek, mający właściwą intencję (kan. 861 § 2 KPK). Warto jednakże przypomnieć, iż wydana w 1997 r. przez Stolicę Apostolską *Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*, nawiązując do przytoczonego powyżej postanowienia KPK, podkreśla w art. 11, iż *należy [...] wystrzegać się nadzbyt szerokiej interpretacji tego przepisu oraz unikać udzielania takiego upoważnienia na stałe*⁴⁴.

⁴⁰ Por. H. Simon, *Vers une France païenne?*, Paris 1999 s. 32. W 1982 r. urodziło się we Francji 797.000 dzieci. W tym samym roku 525.467 dzieci do 7. roku życia otrzymało chrzest w Kościele katolickim. Z kolei w 1995 r. liczba dzieci urodzonych we Francji zmniejszyła się do 727.800, a ochrzczonych zostało już tylko 407.128 dzieci do 7 roku życia — por. *L'Église Catholique en France 1998*, Paris 1998 s. 260.

⁴¹ W 1995 r. ilość wyznawców poszczególnych religii w stosunku do ludności we Francji kształtowała się następująco: katolicy — 80%, muzułmanie — 5,5%, protestanci — 1,6%, żydzi — 1,1% i buddyści — 1,1% — por. H. Simon, *Vers une France païenne?*, dz. cyt., s. 23. Trzeba także wyraźnie podkreślić, iż cały czas utrzymuje się bardzo wysoki wskaźnik urodzeń w tradycyjnych rodzinach muzułmańskich, zamieszkujących na terenie Francji.

⁴² Por. H.-J. Gagey, *La nouvelle donne pastorale*, dz. cyt., s. 108–111.

⁴³ Por. *Les sacrements de l'initiation chrétienne. Le sacrement de mariage*, „Documents Episcopaux” 10–11(1994) s. 1–5.

⁴⁴ W art. 11 *Instrukcji o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów* czytamy ponadto: [...] *nieobecność lub przeszkoda, które pozwalają upoważnić godziwie wiernych nie wyświęconych do udzielania chrztu, nie mogą polegać na tym, że szafarz zwyczajny jest przeciążony pracą albo nie zamieszkuje na terenie parafii, ani też na tym, że nie jest do dyspozycji w dniu przewidzianym przez rodzinę dziecka. Nie są to wystarczające przyczyny uzasadniające wydanie upoważnienia* (*Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*, „L'Osservatore Romano” 12/1998 s. 39).

Przypadki udzielania sakramentu chrztu św. przez szafarza nadzwyczajnego należą we Francji do rzadkości. Potwierdzają to badania przeprowadzone w 1992 r. przez wspomnianego już wcześniej, holenderskiego teologa A. van der Heima. Ustalił on, że tylko 3% ankietowanych we Francji animatorów pastoralnych udzielało kiedykolwiek sakramentu chrztu św.⁴⁵ Również teologowie zajmujący się zagadnieniem sakramentalno-liturgicznej posługi laikatu stwierdzają, że praktyka udzielania chrztu św. przez wyznaczone do tej funkcji osoby świeckie dotyczy wyłącznie pojedynczych przypadków⁴⁶. W opinii P.-M. Gy oraz P. de Clercka, fundamentalne znaczenie chrztu św. jako sakramentu inicjacji chrześcijańskiej sprawia, iż należy zdecydowanie przeciwdziałać się każdej formie celebracji, która mogłaby pomniejszyć jego eklesjalny charakter. Ewentualne upowszechnienie się praktyki udzielania chrztu przez wiernych świeckich może bowiem doprowadzić do poważnego zagubienia sensu tego sakramentu. Dlatego trzeba czynić wszystko, aby ukazywał się on jako fundament życia chrześcijańskiego i eklesjalnego⁴⁷. P.-M. Gy zauważa ponadto, iż już sam fakt udzielania chrztu przez kapłana lub diakona służy podkreśleniu eklesjalnego wymiaru tego sakramentu, który włącza nowego członka do wspólnoty Kościoła⁴⁸. Z kolei P. de Clerck postuluje, by zamiast poszukiwać innych szafarzy dla indywidualnego udzielania chrztu, bardziej docenić i praktykować grupowe celebracje chrzcielne, podczas których sakrament ten udzielany jest kilku albo kilkunastu dzieciom równocześnie. Nie będzie to czynione w celu ułatwienia sobie zadania, lecz po to, by wyrazić prawdę, że akt ten dotyczy całego Kościoła. Jest także wskazane, aby obok charakteru rodzinnego, chrzest stał się celebracją, podczas której wyrażana jest wiara Kościoła, zgromadzonego w swej najmniejszej części, jaką jest wspólnota parafialna⁴⁹.

Kolejny z trzech wspomnianych wcześniej obrzędów religijnych, które w ocenie społeczeństwa francuskiego uznawane są za szczególnie ważne, związany jest z sakramentem małżeństwa. Nie sposób jednak nie zauważyć już na wstępie, że obrzęd ten sprawowany jest coraz rzadziej. Stan taki jest prostą konsekwencją kryzysu instytucji małżeństwa w całej Europie Zachodniej, w tym także we Francji. W ciągu ostatnich 30 lat nastąpił tam bardzo gwałtowny spadek liczby zawieranych związków małżeńskich i to zarówno cywilnych, jak i katolickich. Podczas gdy na początku lat siedemdziesiątych zawierano każdego roku we Francji ok. 400.000 małżeństw cywil-

⁴⁵ Por. A. van der Helm, *Un clergé parallèle?*, dz. cyt., s. 91. Należy zauważyć, iż autor nie precyzuje, czy stwierdzone przez niego przypadki udzielania chrztu przez wiernych świeckich miały miejsce w sytuacji zagrożenia życia dziecka (co byłoby możliwe w związku z posługą niektórych animatorów pastoralnych w szpitalach), czy też wynikały one z faktu wyznaczenia wspomnianych osób do tej właśnie funkcji przez biskupa diecezjalnego.

⁴⁶ Por. P.-M. Gy, *La fonction des laïcs dans la liturgie*, „La Maison-Dieu” 162 (1985) s. 49, B. Sesboué, *Les unimateurs pastoraux laïcs. Une prospective théologique*, dz. cyt., s. 257; Tenże, *Rome et les laïcs. Une nouvelle pièce au débat: L'Instruction romaine du 15 août 1997*, Paris 1998 s. 90.

⁴⁷ Por. P. de Clerck, *Des laïcs ministres des sacrements?*, „La Maison-Dieu” 194 (1993) s. 38; P.-M. Gy, *La célébration du baptême, du mariage et des funérailles confiée à des laïcs?*, „La Maison-Dieu” 194 (1993) s. 25.

⁴⁸ Por. P.-M. Gy, *La fonction des laïcs dans la liturgie*, dz. cyt., s. 53.

⁴⁹ Por. P. de Clerck, *Des laïcs, ministres des sacrements?*, dz. cyt., s. 38; P.-M. Gy, *La célébration du baptême, du mariage et des funérailles confiée à des laïcs?*, dz. cyt., s. 25.

nych i nieco ponad 300.000 małżeństw katolickich⁵⁰, to już w 1982 r. liczby te zmniejszyły się odpowiednio do 312.000 i 196.500. Postępująca regresja bardzo mocno dała o sobie znać w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych, co wyraźnie potwierdza fakt, iż w 1995 r. zawarto we Francji 250.651 małżeństw cywilnych i 125.847 małżeństw katolickich⁵¹. Spośród małżeństw cywilnych, które zawarte zostały między osobami ochrzczonymi, aż 85% przyjęło sakrament małżeństwa w Kościele katolickim⁵².

Zgodnie z kan. 1108 § 1 KPK, asystującym przy zawieraniu sakramentu małżeństwa jest miejscowy ordynariusz albo proboszcz, lub też delegowany przez jednego z nich kapłan albo diakon. Nowością *Kodeksu Prawa Kanonicznego* z 1983 r. jest możliwość delegowania wiernych nie wyświęconych do asystowania przy zawieraniu małżeństwa, ale tylko w okolicznościach poważnego braku szafarza wyświęconych⁵³. Skorzystanie z tej możliwości uzależnione jest jednak od wypełnienia trzech warunków. Biskup diecezjalny może udzielić takiej delegacji wyłącznie wówczas, gdy brakuje kapłanów i diakonów, a także po uzyskaniu dla swojej diecezji pozytywnej opinii Konferencji Episkopatu oraz po otrzymaniu niezbędnego zezwolenia Stolicy Apostolskiej (por. kan. 1112 § 1 KPK). Wyjątkowy charakter powyższego postanowienia oraz uwarunkowania, które umożliwiają jego wprowadzenie w życie zostały także przypomniane w art. 10 *Instrukcji o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*⁵⁴.

Problemy związane z niemożnością obecności szafarza konsekrowanego podczas zawarcia sakramentu małżeństwa pojawiają się już w kilku regionach Francji. Najczęściej wynikają one z dużej liczby tych obrzędów w niektórych okresach roku⁵⁵. Pomimo tej sytuacji, nie wprowadzono dotychczas w żadnej z diecezji praktyki asystowania przez delegowanych wiernych świeckich przy zawieraniu małżeństw, gdyż jak zauważa P.-M. Gy *nie ma jeszcze dla niej wystarczających przesłanek*⁵⁶. Stan ten potwierdzają także wspomniane już wcześniej badania, które w 1992 r. zostały przeprowadzone we Francji przez A. van der Helma. Nie stwierdził on wówczas ani jednego przypadku asystowania przez wiernych świeckich przy zawieraniu sakramentu

⁵⁰ Por. A. Dittgen, *Les mariages religieux en France. Situation actuelle et évolution*, „La Maison-Dieu” 194 (1993) s. 98–99.

⁵¹ Por. *L'Église Catholique en France 1998*, dz. cyt., s. 260. Spadek liczby zawieranych małżeństw cywilnych i religijnych we Francji związany jest w dużej mierze z upowszechnieniem się praktyki *wolnych związków (cohabitation)*. Pod koniec lat osiemdziesiątych w grupie wiekowej do 35 roku życia ok. 30% par spośród wszystkich zamieszkujących ze sobą razem nie zawarło związku małżeńskiego — por. A. Dittgen, *Les mariages religieux en France. Situation actuelle et évolution*, dz. cyt., s. 99).

⁵² Por. Tamże, s. 101, 108.

⁵³ Por. A. Urru, *Partecipazione dei laici al „Munus Sanctificandi” della Chiesa*, „Angelicum” 65 (1988) s. 367.

⁵⁴ Por. *Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*, dz. cyt., s. 39.

⁵⁵ Por. P.-M. Gy, *La célébration du baptême, du mariage et des funérailles confiée à des laïcs?*, dz. cyt., s. 22. Ok. 60% małżeństw katolickich zawieranych jest we Francji między czerwcem a wrześniem. Zdecydowana większość (ok. 65–75%) małżeństw katolickich zawierana jest w środowiskach miejskich — por. A. Dittgen, *Les mariages religieux en France. Situation actuelle et évolution*, dz. cyt., s. 117–118.

⁵⁶ P.-M. Gy, *La célébration du baptême, du mariage et des funérailles confiée à des laïcs?*, dz. cyt., s. 23.

małżeństwa⁵⁷. Nic nie wskazuje również na to, by ku temu rozwiązaniu skłaniała się Konferencja Episkopatu Francji, której oficjalne stanowisko na temat przewodniczenia przez wiernych świeckich obrzędom chrztu, jak i małżeństwa jest bardzo jednoznaczne. Wyrażone zostało ono w 1993 r., w dokumencie zatytułowanym: *Les ministres ordonnés dans une Église-communion*. Czytamy tam między innymi: *Upoważnienie wiernych świeckich do przewodniczenia obrzędom chrztu lub małżeństwa jest możliwe przy zachowaniu warunków, które zostały szczegółowo określone w Kodeksie Prawa Kanonicznego. Przewodniczenie przez wiernych świeckich obrzędom sakramentalnym dokonuje się w oparciu o stosowne upoważnienie, ale wymaga także uwzględnienia właściwego miejsca i sytuacji kontekstu społecznego lub kulturowego. Ma to na celu uniknięcie mogących powstać niejasności lub błędnego rozumowania, które w przyszłości bardzo trudno będzie wyeliminować lub naprawić. Wskutek tej sytuacji, pojawia się także niebezpieczeństwo postrzegania wymienionych sakramentów jako mających tylko charakter prywatny i ograniczonych do relacji czysto międzyludzkich. Ten stan rzeczy, marginalizując potrzebę i znaczenie posługi kapłana lub diakona, może także w poważnym zakresie osłabić doniosłość eklesjalną powyższych aktów. Wejście do Kościoła dokonujące się za sprawą chrztu, lub małżeństwo jako sakrament, wymagają posługi szafarza posiadającego święcenia kapłańskie i nie mogą być postrzegane jako tylko »automatyczny« efekt pewnego działania ewangelizacyjnego*⁵⁸.

Ukazana powyżej sytuacja skłania do uzasadnionego stwierdzenia, że pomimo istniejących możliwości prawnych, nie wprowadzono dotychczas w Kościele we Francji praktyki delegowania wiernych świeckich do udzielania chrztu i asystowania przy zawieraniu małżeństwa. Brak wspomnianej praktyki nie oznacza jednak, że wierni świeccy nie uczestniczą w ogóle w sakramentalnej posłudze Kościoła. Nie wolno bowiem zapominać, że zakres tej posługi obejmuje zarówno akt udzielenia sakramentu, jak i przygotowanie do jego przyjęcia. Francuski teolog B. Sesboué, nawiązując do tej prawdy zauważa: *Sakrament to nie tylko celebracja rytu; obejmuje on także przygotowanie, pewien rozwój, konkretną relację duszpasterską. Można nawet powiedzieć, iż prowadzenie przygotowania do chrztu jest już częścią samego chrztu [...]. A z kolei analogicznie, dobre przygotowanie do zawarcia sakramentu małżeństwa, czyż nie warunkuje jakości więzi małżeńskiej, w sensie więzi sakramentalnej?*⁵⁹.

W tak rozumiane przygotowanie do przyjęcia sakramentów chrztu i małżeństwa, już od przeszło 20 lat są włączeni w Kościele we Francji wierni świeccy. W chwili obecnej w bardzo wielu parafiach, a zwłaszcza na terenach wiejskich, działają specjalne ekipy, składające się z kapłanów, diakonów stałych, siostr zakonnych i wiernych świeckich, które zajmują się przygotowaniem rodziców do chrztu ich dzieci oraz narzeczonych do zawarcia sakramentu małżeństwa. Członkowie ekip sami zgłaszają się do tej posługi, bądź też proszeni są o takie zaangażowanie przez duszpasterzy. Posługa w ramach duszpasterstwa sakramentalnego jest dla wielu wiernych świec-

⁵⁷ Por. A. van der Helm, *Un clergé parallèle?*, dz. cyt., s. 94.

⁵⁸ *Les ministres ordonnés dans une Église-communion. Note théologique du Bureau d'études doctrinales de la Conférence des Évêques de France*, „La Documentation Catholique” 2071 (02.05.1995) s. 429.

⁵⁹ Por. B. Sesboué, *Les animateurs pastoraux laïcs. Une prospective théologique*, dz. cyt., s. 256.

kich jedną z kilku form ich zaangażowania w życie duszpasterskie parafii. Wśród członków ekip przygotowujących do przyjęcia sakramentu chrztu i małżeństwa spotyka się w konsekwencji osoby, które prowadzą katechizację, zajmują się animacją liturgiczną lub należą do różnych ruchów, wspólnot, organizacji i stowarzyszeń katolickich. Zdarza się, że w tego typu posłudze angażują się również krewni lub przyjaciele osób przygotowujących się do przyjęcia sakramentów⁶⁰.

Początki duszpasterstwa związanego z przygotowaniem do przyjęcia sakramentu chrztu św. sięgają 1965 r., kiedy to Konferencja Biskupów Francji postanowiła zaprzestać udzielania tego sakramentu bez jakiegokolwiek przygotowania rodziców. Zdecydowano wówczas o wprowadzeniu specjalnego cyklu spotkań dla rodziców, którzy zwracają się z prośbą o chrzest dla swoich dzieci. W ciągu kolejnych kilku lat w duszpasterstwo sakramentalne zaczęli włączać się powoli także wierni świeccy. W chwili obecnej funkcjonuje ono w większości parafii na terenie Francji⁶¹. Przygotowanie rodziców do chrztu dziecka dokonuje się najczęściej w ramach kilku spotkań, w których jednocześnie uczestniczą rodzice przygotowujący się w danym momencie do chrztu swoich dzieci. Nieco rzadziej spotykaną praktyką jest przygotowanie indywidualne⁶². Zaleca się jednak, by nawet wówczas, gdy przygotowanie ma charakter grupowy, stworzyć odpowiednie warunki do indywidualnego kontaktu z poszczególnymi rodzicami, co służy nawiązaniu bardziej osobistych relacji i pozwala lepiej rozeznaczyć sytuację rodzinną⁶³.

W większości diecezji wierni świeccy uczestniczą również w przygotowaniu narzeczonych do zawarcia sakramentu małżeństwa. Należy jednak dodać, że jeszcze w połowie lat dziewięćdziesiątych praktyka ta nie była upowszechniona w całej Francji. Przygotowanie do zawarcia małżeństwa wygląda bardzo różnie w poszczególnych diecezjach. Może się ono odbywać w utworzonych w kilku miejscach diecezji specjalnych centrach przygotowania do sakramentu małżeństwa, jak i w formie indywidualnych spotkań z narzeczonymi w parafii. W tym drugim przypadku, za przygotowanie poszczególnych par narzeczonych odpowiedzialne są najczęściej zaangażowane w tę posługę małżeństwa z terenu parafii⁶⁴. Członkowie ekip przygotowujących do przyjęcia sakramentu chrztu lub małżeństwa zobowiązani są do uczestniczenia w formacji, która organizowana jest dla nich regularnie przez diecezjalne instytuty formacji laickiej⁶⁵.

⁶⁰ Por. *Pastorale sacramentelle et évangélisation*, „Documents Episcopat” 10–11 (1994) s. 4.

⁶¹ Por. H.-J. Gagey, *La nouvelle donne pastorale*, dz. cyt., s. 107.

⁶² Por. *Les laïcs dans la pastorale liturgique en France*, red. Centre National de Pastoral Liturgique, „La Maison-Dieu” 172 (187) s. 109.

⁶³ Por. *L'initiation chrétienne*, „Documents Episcopat” 10–11 (1994) s. 6.

⁶⁴ Por. *Les laïcs dans la pastorale liturgique en France*, red. Centre National de Pastoral Liturgique, dz. cyt., s. 110.

⁶⁵ Przykładem może być diecezja Versailles, gdzie dla członków ekip zajmujących się przygotowaniem do przyjęcia sakramentów chrztu i małżeństwa zostały stworzone cztery specjalne cykle formacyjne: *Préparation au baptême* (Przygotowanie do chrztu), *Préparation au mariage — formation initiale pour les foyers d'accueil* (Przygotowanie do małżeństwa — formacja wstępna dla rodzin przyjmujących i przygotowujących narzeczonych), *Préparation au mariage — formation des accompagnateurs* (Przygotowanie do małżeństwa — formacja prowadzących) oraz *L'accueil et l'écoute en pastorale sacramentelle* (Umiejętność przyjęcia i zrozumienia w duszpasterstwie sakramentalnym) — por. *Formations diocésaines du diocèse de Versailles en Yvelines 1994–1995*, Versailles 1994 s. 66, 76, 80, 81.

Niezwykle ważnym elementem duszpasterstwa sakramentalnego jest obecność kapłana i możliwość bezpośredniego kontaktu z nim. Dotyczy to zarówno rodziców dziecka w przypadku chrztu, jak i narzeczonych przygotowujących się do zawarcia małżeństwa⁶⁶. Kontakt z duszpasterzem w czasie przygotowania do przyjęcia sakramentów służy uniknięciu niebezpieczeństwa rytualizacji lub sprowadzenia celebracji obrzędu tylko do wymiaru prywatnego⁶⁷. Warto w tym miejscu przytoczyć opinię B. Sesboüé, który stwierdza: *W licznych wypadkach relacja duszpasterska będzie się nawiązywała z osobami świeckimi, wykonującymi określone funkcje duszpasterskie. To oni właśnie będą decydować o zasadności lub niemożności udzielenia sakramentu chrztu lub małżeństwa. W tym wypadku istnieje ryzyko, że ksiądz będzie podejmował posługę »na prośbę« świeckich, by nie powiedzieć »na rozkaz« świeckich, nie wchodząc w ogóle w żadną relację pastoralną. Sytuacja taka może być bardzo źle przeżywana przez księży. Trzeba liczyć się nie tylko z konfliktem o władzę lub wpływy, lecz być może także z nową formą kryzysu tożsamości*⁶⁸. Podobnie jak cenna i konieczna zarazem jest obecność kapłana w trakcie przygotowania do chrztu lub małżeństwa, tak samo pożądana jest obecność członków ekip podczas udzielania sakramentu. Szczególnie niezbędne wydaje się to zwłaszcza wówczas, kiedy w trakcie przygotowania nie odbyło się żadne spotkanie z księdzem⁶⁹. Problem ten został także poruszony w specjalnym opracowaniu zatytułowanym: *Les sacrements de l'initiation chrétienne. Le sacrement de mariage. Points de repère en pastorale sacramentelle*, które zostało przygotowane w 1994 r. przez Sekretariat Generalny Konferencji Biskupów Francji. Czytamy w nim między innymi: *Poprzez obecność osób, które przybywają, aby wraz z rodziną i przyjaciółmi otoczyć dzieci otrzymujące chrzest [...] lub narzeczonych zawierających związek małżeński, Kościół przybiera bardziej ludzkie i wspólnotowe oblicze*⁷⁰.

Kolejny z analizowanych obrzędów religijnych wiąże się z liturgią zmarłych. O powszechności pogrzebów religijnych we Francji decyduje w dużej mierze fakt, iż pomimo podejmowanych już eksperymentów i prób, nie stworzono dotychczas żadnej świeckiej, a przy tym społecznie akceptowanej alternatywy dla obrzędu religijnego⁷¹. Według aż 71% Francuzów uroczystości pogrzebowe powinny mieć charakter religijny. Bez trudności można zauważyć, iż opinia ta znajduje swoje potwierdzenie w codziennej praktyce. Jednoznacznie wskazują na to wyniki badań statystycznych, które zostały przeprowadzone we Francji w ostatnich dwóch miesiącach 1995 r. Dowiadujemy się z nich, że pogrzeby katolickie stanowiły w analizowanym okresie aż 82% ogółu pochówków, których dokonano na terenie całego kraju⁷².

⁶⁶ Por. B. Sesboüé, *A propos du ministère de l'accompagnement*, „Cahiers de l'Atelier” 479 (1998) s. 66.

⁶⁷ Por. F. Moser, *Entre la mémoire et l'oubli: l'initiation chrétienne*, dz. cyt., s. 23.

⁶⁸ B. Sesboüé, *Les animateurs pastoraux laïcs. Une prospective théologique*, dz. cyt., s. 256.

⁶⁹ Por. G. Duperray, *Ministères laïcs. Une nouvelle tradition*, dz. cyt., s. 67; D. Olislaeger, *La place des laïcs responsables dans les célébrations liturgiques*, „Prêtres Diocésains” 1304 (1998) s. 427.

⁷⁰ Por. *Pastorale sacramentelle et évangélisation*, „Documents Episcopat” 10-11 (1994) s. 3.

⁷¹ Por. B. Duriez, *Fin ou retour du religieux?*, dz. cyt., s. 33.

⁷² Por. J. Morlet, *L'Église dans le champ social des funérailles*, „La Maison-Dieu” 213 (1998) s. 8.

Utrzymująca się na prawie niezmiennym poziomie duża liczba pogrzebów katolickich, stała się w ciągu ostatnich kilkunastu lat dosyć poważną trudnością dla zmniejszającego się liczebnie oraz coraz bardziej ograniczonego zaawansowanym wiekiem i słabnącymi możliwościami fizycznymi duchowieństwa francuskiego⁷³. Pewną formą odpowiedzi na tę coraz bardziej niepokojącą sytuację, było podjęcie przez niektóre diecezje poszukiwań nowych rozwiązań praktycznych w zakresie organizacji liturgii zmarłych i towarzyszących jej form duszpasterstwa. Problematyka ta została także włączona w refleksję licznych synodów diecezjalnych⁷⁴. Efektem wspomnianych poszukiwań, które realizowano przy dużym zaangażowaniu wiernych świeckich, było wypracowanie w kilku diecezjach specjalnych wskazań dotyczących duszpasterstwa pogrzebowego⁷⁵. W dokumentach tych położono szczególny akcent na właściwe przygotowanie i wprowadzenie w życie praktyki liturgii zmarłych bez udziału księdza oraz stworzenie odpowiednich struktur dla jej realizacji. Autorzy omawianych opracowań zwrócili ponadto uwagę na znaczenie i potrzebę tworzenia różnych form duszpasterstwa, które związane są z pogrzebem katolickim i obejmują przede wszystkim najbliższą rodzinę osoby zmarłej, jej przyjaciół, a czasami także środowisko sąsiedzkie⁷⁶. Aktualnie już w większości diecezji we Francji wprowadzono na różną skalę praktykę przygotowania i prowadzenia liturgii zmarłych⁷⁷ przez upoważnionych do tej posługi wiernych świeckich⁷⁸. Dla realizacji tego zadania powstały w wielu parafiach, składające się z kilku do kilkunastu osób, specjalne ekipy tzw. *duszpasterstwa pogrzebowego*,

⁷³ Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów, przypominając w art. 12 zasady obowiązujące w przypadku przewodniczenia przez wiernych świeckich nabożeństwu pogrzebowym, stwierdza między innymi: *Jest zatem pożądane, aby nawet za cenę wyrzeczeń kapłani lub diakoni osobiście przewodniczyli obrzędowi żałobnym zgodnie z najlepszymi tradycjami lokalnymi, modląc się za zmarłych, z zarazem nawiązując bliższy kontakt z ich rodzinami i wykorzystując to jako sposobność do ewangelizacji* (Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów, dz. cyt., s. 39). Odnosząc powyższe wskazanie do aktualnej sytuacji Kościoła we Francji, należy obiektywnie stwierdzić, iż pomimo starań i wysiłków, podejmowanych przez kapłanów i diakonów stałych nawet za cenę wyrzeczeń, nie zawsze mogą oni osobiście przewodniczyć obrzędowi pogrzebowym.

⁷⁴ Por. J.-L. Angué, *La présidence des funérailles par des laïcs*, „La Maison-Dieu” 182 (1990) s. 57–58.

⁷⁵ Termin *duszpasterstwo pogrzebowe* jest najlepszym tłumaczeniem francuskiego terminu *la pastorale des funérailles*, za pomocą którego określa się bardzo różne formy duszpasterstwa związanego najogólniej z liturgią zmarłych.

⁷⁶ Por. *La pastorale des funérailles — orientations du diocèse de Verdun*, „La Documentation Catholique” 2089 (06.03.1994) s. 224–228.

⁷⁷ Podczas Zgromadzenia Plenarnego Konferencji Biskupów Francji w Lourdes, w 1996 r. podkreślono, iż przewodniczyć liturgii zmarłych może wyłącznie kapłan lub diakon. W przypadku ich niobecności, należy unikać posługiwania się terminem *przewodniczenie* dla określenia funkcji wiernych świeckich, którzy prowadzą liturgię zmarłych — por. J.-L. Angué »*Points de repère pour la pastorale des funérailles*«, „La Maison-Dieu” 213 (1998) s. 127; L.-M. Chauvet, *Les ministères de laïcs: vers un nouveau visage de l'Église?*, „La Maison-Dieu” 215 (1998) s. 43.

⁷⁸ Por. P.-M. Gy, *La célébration du baptême, du mariage et des funérailles confiée à des laïcs*, dz. cyt., s. 21; D. Lebrun, *La pastorale des funérailles en France*, „Prêtres Diocésains” 1381 (2000) s. 406; D. Noblot, *Funérailles chrétiennes: sans prêtre...*, „Prêtres Diocésains” 1381 (2000) s. 384–385; B. Sésboué, *Rome et les laïcs. Une nouvelle pièce au débat: L'Instruction romaine du 15 uoût 1997*, dz. cyt., s. 91.

które często przyjmują nazwę *Śmierć i Zmartwychwstanie*⁷⁹. Ich zaangażowanie nie ogranicza się jednak do samej liturgii. Bardzo często organizują one specjalne czuwania modlitewne w przeddzień pogrzebu, podejmują różne formy pomocy rodzinie dotkniętej przez śmierć bliskiej osoby oraz starają się utrzymywać kontakt z tą rodziną przez przynajmniej kilka tygodni. Warto podkreślić, iż realizacja tego ostatniego zadania jest niezwykle ważna, gdyż pozwala ona doświadczyć wspólnotowego wymiaru Kościoła, a czasami przyczynia się także do ożywienia życia religijnego wśród członków rodziny lub innych bliskich zmarłej osoby⁸⁰.

Członkowie ekip zajmujących się duszpasterstwem pogrzebowym są najczęściej wybierani do tej posługi przez księży, Rady duszpasterskie lub zaangażowanych już w nią wiernych świeckich. Bardzo często są to osoby należące do parafialnych grup animacji liturgicznej lub działające w ramach duszpasterstwa chorych⁸¹. Przy wyborze kandydatów uwzględnia się szczególnie, by były to osoby związane ze wspólnotą parafialną, wyróżniające się świadectwem życia chrześcijańskiego oraz cieszące się powszechnie dobrą opinią⁸². W zdecydowanej większości przypadków członkowie ekip duszpasterstwa pogrzebowego są mianowani lub zatwierdzani do pełnienia tej funkcji przez biskupa diecezjalnego. Ta oficjalna nominacja jest bardzo ważna, gdyż przyczynia się ona do pewnego uwiarygodnienia tej, ciągle nowej formy duszpasterstwa oraz ukazuje w sposób czytelny, iż wpisana jest ona w misję, którą wspólnie podejmuje cały Kościół diecezjalny⁸³. Niezwykle ważnym elementem, który wpływa na sposób działalności ekip jest formacja ich członków, o czym przypominała także w art. 12 *Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*⁸⁴. W wielu diecezjach formacja ta ma charakter obowiązkowy i dokonuje się w ramach specjalnego, najczęściej dwuletniego cyklu. Uwzględnia ona specyfikę omawianej posługi i obejmuje przygotowanie teologiczno-biblijne, liturgiczne, pastoralne i pedagogiczne⁸⁵.

Należy wyraźnie podkreślić, iż powierzenie duszpasterstwa pogrzebowego wiernym świeckim nie jest równoznaczne z całkowitym wyeliminowaniem obecności księdza. Każda ekipa utrzymuje bowiem ścisły kontakt z kapłanem, który jest odpowiedzialny za jej działalność. Do jego zadań należy opieka duchowa nad członkami ekip, organizowanie systematycznych spotkań oraz pomoc w rozwiązywaniu powstających

⁷⁹ Por. J.-L. Angué, *La présidence des funérailles par des laïcs*, dz. cyt., s. 63.

⁸⁰ Por. X. Duran, *Réforme paroissiale et enjeux liturgiques, 15 ans après le Synode diocésain de Limoges*, „La Maison-Dieu” 223 (2000) s. 41; M. Euzen, *Vers la présidence des funérailles par des laïcs*, „Masses Ouvrières” 453 (1994) s. 56; D. Noblot, *Funérailles chrétiennes: sans prêtre...*, dz. cyt., s. 386.

⁸¹ Por. M. Godé, *Dix ans de pastorale des funérailles dans le diocèse de Clermont*, „Prêtres Diocésains” 1381 (2000) s. 394.

⁸² Por. J.-L. Angué, *La présidence des funérailles par des laïcs*, dz. cyt., s. 62.

⁸³ Por. Tamże.

⁸⁴ Por. *Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*, dz. cyt., s. 39.

⁸⁵ Por. J.-L. Angué, *La présidence des funérailles par des laïcs*, dz. cyt., s. 63; M. Godé, *Dix ans de pastorale des funérailles dans le diocèse de Clermont*, dz. cyt., s. 395; R. Vicillechaize, *Une équipe diocésaine pour la pastorale des obsèques*, „La Maison-Dieu” 213 (1998) s. 117–118, 120.

czasami problemów natury teologiczno-pastoralnej lub liturgicznej. Trzeba dodać, że nawet wówczas, kiedy ksiądz nie może osobiście przewodniczyć liturgii pogrzebowej, rodzina osoby zmarłej ma możliwość spotkania się z nim. Zdarza się także, iż do takiego spotkania dochodzi z inicjatywy ekipy, która w poszczególnych przypadkach uznaje je za pożądane⁸⁶.

Duszpasterstwo pogrzebowe, które w ciągu ostatnich lat stało się kolejną formą zaangażowania wiernych świeckich jest przedmiotem szczególnej troski Kościoła we Francji. Już w 1985 r., a później w 1997 r. Komisja Episkopatu ds. Liturgii i Duszpasterstwa Sakramentalnego przygotowała dwa, bardzo ważne opracowania, dotyczące omawianego zagadnienia. W tych, nieco zbliżonych do siebie dokumentach, oprócz prezentacji aktualnej sytuacji duszpasterstwa pogrzebowego we Francji i bogatej refleksji teologiczno-pastoralnej, zawarto omówienie kolejnych etapów liturgii zmarłych z uwzględnieniem możliwości prowadzenia jej przez wiernych świeckich⁸⁷. Dokument z 1997 r. zawiera ponadto wskazania dotyczące duszpasterstwa pogrzebowego w przypadku wybranych kategorii osób, a także poświęcenia wiele uwagi liturgii zmarłych bez udziału księdza⁸⁸. Z kolei podczas Zgromadzenia Plenarnego Konferencji Biskupów Francji w Lourdes w 1996 r., biskupi zwrócili uwagę na potrzebę tworzenia i rozwoju takiego duszpasterstwa pogrzebowego, które umożliwiałoby kapłanom lub diakonom stałym jak najczęstszy udział w liturgii zmarłych. W związku z powyższym postulatem, Sekretariat Generalny Konferencji Biskupów Francji wydał specjalny dokument zatytułowany: *La collaboration entre ministres ordonnés et laïcs en pastorale liturgique et sacramentelle*, w którym czytamy między innymi: *Celebracje pogrzebowe mają szczególne znaczenie w wymiarze pastoralnym. Kościół spotyka bowiem przy tej okazji znaczną część lokalnej społeczności. Jest on wezwany, aby ludziom pogrążonym w smutku i żałobie ukazywać bliskość i miłość Boga, a jednocześnie świadczyć o wierze w Chrystusa Zmartwychwstałego. Obecność kapłanów i diakonów jest więc w tej sytuacji czymś normalnym, pożądanym i ważnym. Nie oznacza to jednak, że muszą oni wszystko wykonywać sami. Działające w wielu diecezjach ekipy wiernych świeckich współpracują w realizacji tego zadania z kapłanami i diakonami, a zdarza się także, że muszą samodzielnie prowadzić celebracje pogrzebowe. Jednak nawet w tego typu sytuacjach naszą najważniejszą troską jest posługa i misja Kościoła*⁸⁹. Bardzo wiele działań w zakresie kształtowania duszpasterstwa pogrzebowego podejmowanych jest również na szczeblu diecezjalnym. Już na początku lat dziewięćdziesiątych, w większości diecezji we Francji zostały powołane do życia specjalne ekipy diecezjalne ds. duszpasterstwa pogrzebowego. Ich zadaniem jest przygotowywanie szczegółowych wskazań duszpasterskich, organizacja formacji dla członków ekip parafialnych oraz szeroko rozumiane działanie w celu jak najlepszego przygotowania wiernych zamieszkujących na terenie

⁸⁶ Por. M. Anglarès, *Enterrements célébrés par les laïcs*, „Prêtres Diocésans” 1274 (1989) s. 323.

⁸⁷ Por. *La pastorale des funérailles — Situation, enjeux, rôle des laïcs, propositions d'action*, „Dossier de la CEL-PS” 3 (1985); *Points de repère pour la pastorale des funérailles*, „Documents-Episcopat” 13–14 (1997) cz. I.

⁸⁸ Por. *Points de repère pour la pastorale des funérailles*, dz. cyt., cz. IV, aneks.

⁸⁹ *La collaboration entre ministres ordonnés et laïcs en pastorale liturgique et sacramentelle*, „La Documentation Catholique” 2149 (01.12.1996) s. 1011.

diecezji do tej nowej praktyki⁹⁰. Warto dodać, iż zwłaszcza to ostatnie zadanie wydaje się szczególnie istotne. Zdarza się bowiem, że liturgia zmarłych bez udziału księdza spotyka się z niezrozumieniem i dezaprobatą ze strony wiernych, którzy czasami w sposób manifestacyjny wyrażają swoje niezadowolenie z tego powodu⁹¹. Dlatego też słusznie zauważa francuski teolog P.-M. Gy: *Kiedy podejmuje się refleksję nad przewodnictwem przez wiernych świeckich obrzędom chrztu, małżeństwa i pogrzebu, trzeba uwzględnić nie tylko dyscyplinę kanoniczną i liturgiczną, które regulują każdą ze spotykanych sytuacji, lecz także oczekiwania wiernych oraz to, co ja nazwałbym jednością syntetyczną duszpasterstwa sakramentalnego. Fakt, iż powierzenie wiernemu świeckiemu przewodniczenia akcji sakramentalnej lub liturgicznej jest dyscyplinarnie poprawne nie oznacza wcale, że będzie ono właściwe duszpastersko w stosunku do oczekiwań różnych kategorii wiernych lub ich możliwości⁹².*

III. Przygotowanie i przewodniczenie celebracjom niedzielnym pod nieobecność kapłana

Jednym z najbardziej dotkliwie odczuwalnych skutków zmniejszania się liczby duchowieństwa we Francji jest niemożność zapewnienia niedzielnej mszy św. w wielu parafiach. Brak księży, lub też szeroki zakres zadań i rozległy terytorialnie obszar ich posługi, są coraz częściej przyczyną ograniczania miejsc, w których odprawiana jest msza św. w każdą niedzielę. Zasygnalizowany problem wystąpił już lokalnie przeszło 30 lat temu, ale wówczas dotyczył on wyłącznie bardzo małych, najczęściej wiejskich parafii⁹³. Kolejne lata nie przyniosły jednak żadnej poprawy sytuacji, a wspomniane trudności, przybierając coraz szersze rozmiary, zaczęły dotyczyć także większych parafii, w tym liczących nawet kilka tysięcy mieszkańców i to niemalże we wszystkich diecezjach⁹⁴. Pewnego dramatyzmu zarysowanej powyżej sytuacji dodaje ponadto fakt, iż problem ten pojawia się często w sposób nieoczekiwany, a wymuszone nim zmiany mają wielokrotnie gwałtowny przebieg. To z kolei staje się powodem ogromnego niepokoju wśród wiernych, którzy wraz ze śmiercią lub zmianą proboszcza tracą, czasami bezpowrotnie, możliwość udziału w niedzielnej mszy św. we własnej parafii⁹⁵.

⁹⁰ Por. J. Morlet, *L'Église dans le champ social des funérailles*, dz. cyt., s. 31; R. Vieillechaize, *Une équipe diocésaine pour la pastorale des obsèques*, dz. cyt., s. 116.

⁹¹ Por. D. Noblot, *Funérailles chrétienne: sans prêtre...*, dz. cyt., s. 385–387. Według wyników badań opinii społecznej z 1992 r., aż 47% ankietowanych nie akceptowało praktyki liturgii zmarłych bez udziału księdza. (Por. J. Joncheray, *La présidence des funérailles. Approche sociologique*, „La Maison-Dieu” 194 (1993) s. 62–63.

⁹² Por. P.-M. Gy, *La fonction des laïcs dans la liturgie*, dz. cyt., s. 52.

⁹³ Por. M. Brulin, *Assemblées dominicales en l'absence de prêtre en France. Un champ limité d'interrogations fondamentales*, „Concilium” 153 (1980) s. 42.

⁹⁴ Por. Tenze, *Les assemblées dominicales en l'absence de prêtre. Situation française en 1987*, „La Maison-Dieu” 75 (1988) s. 125–228.

⁹⁵ Por. J. Joncheray, *Demain, la paroisse...*, „Recherches de Science Religieuse” 81 (1993) s. 90–91; J.-M. Stock, *Réorganiser, réaménager, restructurer?*..., „Prêtres Diocésains” 1352 (1997) s. 374–375; L. de Vaucelles, *Le destin incertain des Assemblées dominicales sans prêtre*, „Études” 349 (1978) s. 239.

Ten stan rzeczy spowodował, iż już w drugiej połowie lat sześćdziesiątych i na początku lat siedemdziesiątych, w kilku diecezjach we Francji, podjęto pierwsze próby poszukiwania własnych rozwiązań praktycznych, które mogłyby chociaż częściowo zaradzić problemowi parafii, pozbawionych niedzielnej Eucharystii. Efektem podjętych wówczas prac było przygotowanie specjalnych form celebracji bez udziału kapłana, prowadzonych przez osoby świeckie i przewidzianych w miejsce mszy św. w niedzielę. Po raz pierwszy celebracja taka odbyła się w 1967 r. w diecezji Le Mans⁹⁶. Fakt ten, jak się później okazało, odegrał istotną rolę w rozwoju podobnych praktyk, głównie w południowo-zachodnich regionach Francji, a równocześnie stał się inspiracją dla szerokiej dyskusji na temat trudnej sytuacji wielu parafii i proponowanych, nowych rozwiązań⁹⁷. Okres intensywnego upowszechniania się celebracji niedzielnej bez udziału kapłana datuje się od 1973 r., co w dużej mierze należy tłumaczyć wydaniem w tym samym roku przez Konferencję Biskupów Francji dokumentu zatytułowanego: *Tous responsables dans l'Église?*⁹⁸ Pewna zmiana następuje dopiero w połowie lat osiemdziesiątych, kiedy przy wzrastającej ciągle liczbie miejsc, w których odbywa się omawiana forma liturgii, równocześnie zmniejsza się lub utrzymuje na niezmiennym poziomie jej częstotliwość⁹⁹. W chwili obecnej celebracje niedzielne bez udziału księdza spotyka się już w większości francuskich diecezji¹⁰⁰.

Niemalże od samego początku, na określenie tej formy celebracji przyjęto we Francji nazwę *Assemblées dominicales en l'absence de prêtre*¹⁰¹. Ponieważ tłumaczenie leksykalne powyższej nazwy wykazuje pewną niedoskonałość, dlatego też należałoby przełożyć ją na język polski jako *Celebracja niedzielna pod nieobecność kapłana*. Należy jednak dodać, iż najczęściej nie używa się powyższego określenia, zastępując je, funkcjonującym już prawie na zasadzie nazwy własnej, skrótem *ADAP*¹⁰².

⁹⁶ Por. M. Brulin, *Assemblées dominicales en l'absence de prêtre en France. Un champ limité d'interrogations fondamentales*, dz. cyt., s. 42.

⁹⁷ Por. Ph. Barras, *Les assemblées dominicales en l'absence de prêtre en France. Situation et tendances*, „La Maison-Dieu” 206 (1996) s. 87.

⁹⁸ Por. Tamże, s. 87–88; M. Brulin, *Assemblées dominicales en l'absence de prêtre en France. Un champ limité d'interrogations fondamentales*, dz. cyt., s. 42.

⁹⁹ Por. Ph. Barras, *Les assemblées dominicales en l'absence de prêtre en France. Situation et tendances*, dz. cyt., s. 88; M. Brulin, *Perspectives historiques et enjeux théologiques des assemblées dominicales en l'absence de prêtre*, „La Maison-Dieu” 206 (1996) s. 145.

¹⁰⁰ Por. B. Sesboué, *N'ayez pas peur! Regards sur l'Église et les ministères aujourd'hui*, dz. cyt., s. 103.

¹⁰¹ Używana na początku nazwa mówiła o zgromadzeniu bez kapłana (*sans prêtre*), co nieco później zamieniono na *pod nieobecność kapłana* (*en l'absence de prêtre*). Zmiana ta miała służyć wyraźnemu podkreśleniu łączności parafii z kapłanem, który z różnych powodów nie może odprawić Mszy św. — por. M. Brulin, *Les assemblées dominicales en l'absence de prêtre. Situation française en 1987*, dz. cyt., s. 114; J.C. Didier, *Célébrer le dimanche sans prêtre*, Chambray 1984 s. 17.

¹⁰² Skróć ten tłumaczony jest także jako *Assemblée dominicale en l'attente de prêtre*, czyli *Zgromadzenie niedzielne w oczekiwaniu na kapłana*. Należy jednak dodać, iż według opinii niektórych teologów nazwa ta nie jest odpowiednia. Kładąc akcent na aspekt oczekiwania, nie pozwala ona na uwydatnianie dynamizmu, który charakteryzuje omawianą formę zgromadzeń, co może przyczyniać się do pewnego zniechęcenia. Inną, rzadko spotykaną nazwą jest *Assemblée dominicale animée par des laïcs* (w skrócie *ADAL*), co oznacza *Zgromadzenie niedzielne animowane przez wiernych świeckich*. Wprawdzie określenie to jest uznawane za poprawne, to jednak równocześnie wskazuje się na pewne niebezpieczeństwo. Powyższa nazwa może mianowicie sugerować wyeliminowanie kapłana, którego w sposób równorzędny zastępują wierni świeccy — por. Ph. Barras, *Les assemblées dominicales en l'absence de prêtre en France. Situations et tendances*, dz. cyt., s. 86–87.

Podjmując próbę ogólnego scharakteryzowania celebracji ADAP, warto na początku zwrócić uwagę na fakt, iż wprowadzając powyższą praktykę w poszczególnych diecezjach we Francji, uzasadniano jej celowość nie tylko trudną sytuacją duchowieństwa, lecz także pewnymi względami duszpasterskimi. Wśród najczęściej spotykanych argumentów, które formułowano wówczas dla uwydatnienia korzyści wynikających z zastosowania omawianej praktyki, warto wymienić następujące: zapewnienie żywotności parafii pozbawionej własnego duszpasterza, możliwość zdynamizowania i poszerzenia eklezjalnej współodpowiedzialności wiernych świeckich, ułatwienie osobom starszym, chorym i dzieciom udziału w odbywającej się we własnej parafii celebracji niedzielnej oraz uniknięcie niebezpieczeństwa zredukowania posługi księdza wyłącznie do wymiaru kultycznego¹⁰³.

Celebracje ADAP mogą być organizowane regularnie, w ściśle ustalonych terminach, lub wyłącznie w wyjątkowych i nagłych sytuacjach, związanych z nieobecnością kapłana. Odbywają się one zarówno w samodzielnie funkcjonujących parafiach, jak i w parafiach tworzących razem sektor duszpasterski. W tym drugim wypadku, celebracje niedzielne pod nieobecność kapłana planowane są w ściśle określonych odstępach czasu i zazwyczaj zamiennie ze Mszą św., która odprawiana jest po kolei w poszczególnych parafiach, należących do sektora¹⁰⁴. Liczba parafii, w których ma miejsce celebracja ADAP waha się w poszczególnych diecezjach od 10 do 100, co daje łącznie prawie 3000 parafii na terenie całej Francji¹⁰⁵. Bardzo różna jest także częstotliwość, z jaką odbywa się omawiana forma liturgii. W zależności od sytuacji parafii, może to być zaledwie kilka niedziel w ciągu całego roku, ale zdarza się także, iż są to cztery niedziele w każdym miesiącu. Na podstawie badań przeprowadzonych w 1987 r. stwierdzono, iż w 57% analizowanych przypadków celebracja ADAP organizowana jest 1 lub 2 razy w ciągu miesiąca¹⁰⁶. Inicjatywa dotycząca wprowadzenia w parafii praktyki celebracji niedzielnej pod nieobecność kapłana, pochodzi najczęściej ze strony księdza odpowiedzialnego za parafię lub sektor. Bardzo rzadko postulat taki formułowany jest przez Radę duszpasterską lub samych parafian. Tylko w nielicznych wypadkach decyzja o wprowadzeniu omawianej celebracji uzależniona jest od opinii biskupa diecezjalnego, wikariusza generalnego lub wikariusza biskupiego¹⁰⁷. Podczas wspomnianych już wcześniej badań, stwierdzono także, iż decyzja o wprowadzeniu celebracji ADAP jest w ok. 50% analizowanych przypadków przedmiotem konsultacji, która obejmuje wszystkich praktykujących, albo tylko osoby najbardziej

¹⁰³ Por. Tamże, s. 89; M. Brulin, *Assemblées dominicales en l'absence de prêtre en France. Un champ limité d'interrogations fondamentales*, dz. cyt., s. 43; Tenże, *Les assemblées dominicales en l'absence de prêtre. Situation française en 1987*, dz. cyt., s. 124; J.P. Williams, *Célébrations dominicales en l'absence de prêtre*, „Questions Liturgiques” 68 (1987) s. 57–58; L. de Vaucelles, *Le destin incertain des Assemblées dominicales sans prêtre*, dz. cyt., s. 240.

¹⁰⁴ Por. M. Brulin, *Les assemblées dominicales en l'absence de prêtre. Situation française en 1987*, dz. cyt., s. 113–114.

¹⁰⁵ Por. Y.-M. Hilaire, *Un demi-siècle d'utopies et de réalités paroissiales*, „Communio” 138 (1998) s. 66; B. Sesboué, *N'ayez pas peur! Regards sur l'Église et les ministères aujourd'hui*, dz. cyt., s. 103.

¹⁰⁶ Por. *L'Église Catholique en France 1995*, Paris 1995 s. 182.

¹⁰⁷ Por. L. de Vaucelles, *Le destin incertain des Assemblées dominicales sans prêtre*, dz. cyt., s. 239.

zaangażowane w życie parafii¹⁰⁸. Bardzo często zwraca się uwagę, by przed podjęciem powyższej decyzji uwzględnić przede wszystkim możliwości zapewnienia dobrego poziomu liturgii oraz odpowiedniego liczebnie udziału w niej wiernych. Ponadto postuluje się, by celebrowanie ADAP nie była jedyną formą życia religijnego parafii. Szczególnie wskazane jest więc równocześnie tworzenie grup podejmujących formację chrześcijańską, duszpasterstwa rodzin, duszpasterstwa młodzieży oraz duszpasterstwa charytatywnego¹⁰⁹.

Animacja celebrowania ADAP powierzana jest jednej lub kilku ekipom liturgicznym, składającym się z 2–10 osób, wśród których większość (przeszło 65%) stanowią kobiety¹¹⁰. W 1994 r. w przygotowanie i prowadzenie omawianej formy liturgii zaangażowanych było na terenie całej Francji przeszło 12.000 osób¹¹¹. Członkowie ekip zajmujących się celebrowaniem niedzielnej pod nieobecność kapłana otrzymują najczęściej od biskupa diecezjalnego specjalną nominację lub zatwierdzenie do wykonywania powyższego zadania. Nominacja taka ma charakter indywidualny lub grupowy i zawiera szczegółowy wykaz czynności, które mogą oni podejmować w ramach celebrowania ADAP lub w łączności z nią. Wymienia się tutaj głównie: przewodniczenie obrzędowi, rozdawanie Komunii św., roznoszenie Komunii św. do chorych oraz nieco rzadziej głoszenie homilii¹¹². Najczęściej celebrowaniu ADAP przewodniczy tzw. *animator główny*¹¹³. Funkcja ta podejmowana jest po kolei przez wszystkich lub tylko przez wybranych członków ekip, choć zdarza się również, że wykonuje ją ciągle jedna i ta sama osoba¹¹⁴. Nieco rzadziej stosuje się tzw. *przewodniczenie kolektywne*. Praktyka ta charakteryzuje się brakiem animatora głównego, co ma służyć uniknięciu utożsamiania funkcji przewodniczącego liturgii z funkcją kapłana¹¹⁵.

¹⁰⁸ Por. M. Brulin, *Les assemblées dominicales en l'absence de prêtre. Situation française en 1987*, dz. cyt., s. 125.

¹⁰⁹ Por. J.P. Williams, *Célébrations dominicales en l'absence de prêtre*, dz. cyt., s. 59–60.

¹¹⁰ Por. M. Brulin, *Les assemblées dominicales en l'absence de prêtre. Situation française en 1987*, dz. cyt., s. 139–140.

¹¹¹ Por. *Qu'est-ce qu'une ADAP?*, „Le temps de l'Église” 24 (1994) s. 15.

¹¹² Por. M. Brulin, *Les assemblées dominicales en l'absence de prêtre. Situation française en 1987*, dz. cyt., s. 142–143; J. Palard, *Prédication des laïcs et pouvoir d'interprétation dans l'Église Catholique*, „Foi et Vie” 2–3 (1986) s. 152–154.

¹¹³ Czasownik *przewodniczyć*, którym można się posłużyć w języku polskim dla określenia roli diakona stałego lub osoby świeckiej wypełniającej główną funkcję podczas celebrowania niedzielnej pod nieobecność kapłana, należy uznać za poprawny i najlepszy z możliwych dla wyrażenia wspomnianej funkcji. Termin ten został zastosowany w wydanej 15.08.1997 r. *Instrukcji o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*. W art. 7 § 1 powyższego dokumentu czytamy między innymi: *Z powodu braku kapłanów lub diakonów w niektórych miejscach wierni nie wyswięceni przewodniczą obrzędowi niedzielnej (Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów, dz. cyt., s. 37)*. Należy jednak dodać, iż Kongregacja ds. Kultu Bożego, w wydanym 28.05.1998 r. *Directorium de celebrationibus dominicalibus*, wprowadziła nieco inną terminologię dla określenia powyższej funkcji. W dokumencie tym następuje pewne rozróżnienie, w zależności od osoby, która przewodniczy celebrowaniu niedzielnej pod nieobecność kapłana. W przypadku diakona stałego używany jest w języku łacińskim termin *praeest*, czyli *przewodniczy* (art. 38). Gdy zaś tę samą funkcję wykonuje osoba świecka, dokument nie używa terminu *przewodniczy*, lecz zastępuje go terminem *moderatur*, czyli *kieruje*, dodając jednocześnie, iż czyni to *jako jeden wśród równych (tamquam unus inter pares)* — art. 39 (por. *Directorium de celebrationibus dominicalibus*, „Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae”, t. III Roma 1997 s. 409).

We wszystkich diecezjach we Francji, w których istnieją ekipy animacji liturgicznej przygotowujące i prowadzące celebracje ADAP, szczególny nacisk położono na odpowiednią formację ich członków¹¹⁶. Spotkania formacyjne odbywają się w sposób stały, raz lub dwa razy w ciągu roku. Często praktyką są również spotkania w małych grupach na poziomie kilku dekanatów lub sektorów. W niektórych diecezjach, członkowie ekip animacji ADAP zostali zobowiązani do odbycia specjalnego cyklu formacji liturgicznej. Jest on organizowany przez instytucje diecezjalne zajmujące się formacją laikatu. Istotną pomocą w pracy formacyjnej są także ukazujące się cyklicznie, specjalne opracowania, przygotowywane najczęściej przez diecezjalne komisje ds. duszpasterstwa liturgicznego¹¹⁷. Pewną pomocą w formacji służy także kapłan, który będąc odpowiedzialnym za parafię lub sektor, odpowiada równocześnie za ekipy zajmujące się celebracją ADAP. Bardzo często podkreśla się zresztą, że właściwe przygotowanie ekipy zależy w dużej mierze od osoby księdza, z którym ekipa pozostaje w stałej i dobrej łączności¹¹⁸. Zaangażowanie wiernych świeckich w przygotowanie i prowadzenie celebracji ADAP wpływa pozytywnie na kształtowanie się u nich bardziej świadomej współodpowiedzialności za misję Kościoła, realizowaną na poziomie parafialnym. Ponadto staje się ono okazją do odkrycia i podjęcia nowych zadań apostołskich¹¹⁹. Wśród wielu innych form zaangażowania duszpasterskiego członków ekip liturgicznych, zajmujących się celebracjami ADAP, można wymienić następujące: katechizacja, administracja i księgowość parafialna, Rady duszpasterskie i ekonomiczne, duszpasterstwo charytatywne, duszpasterstwo pogrzebowe, duszpasterstwo chorych, przygotowanie do przyjęcia sakramentów, chór i schola, ruchy i stowarzyszenia apostołskie, grupy modlitewne¹²⁰. Na szczególną uwagę zasługuje również fakt, iż wierni świeccy zaangażowani w prowadzenie celebracji ADAP bardzo często wskazują na korzyści, które z powyższej praktyki wynikają dla ich życia religijnego. Posługa ta sprzyja bowiem pogłębieniu ich wiary, pozwala lepiej odkryć sens powołania chrześcijańskiego, dopomaga w bardziej świadomym przeżywaniu Eucharystii oraz przyczynia się do poszerzenia wiedzy biblijnej¹²¹.

¹¹⁶ Por. M. Brulin, *Les assemblées dominicales en l'absence de prêtre. Situation française en 1987*, dz. cyt., s. 141; Tenże, *Assemblées dominicales en l'absence de prêtre en France. Un champ limité d'interrogations fondamentales*, dz. cyt., s. 45.

¹¹⁷ Por. Ph. Barras, *Les assemblées dominicales en l'absence de prêtre en France, Situation et tendances*, dz. cyt., s. 90.

¹¹⁸ Por. J.C. Didier, *Célébrer le dimanche sans prêtre*, dz. cyt., s. 75; J.P. Guilliams, *Célébrations dominicales en l'absence de prêtre*, dz. cyt., s. 63.

¹¹⁹ Por. M. Brulin, *Les assemblées dominicales en l'absence de prêtre. Situation française en 1987*, dz. cyt., s. 154–155.

¹²⁰ Por. Tenże, *Assemblées dominicales en l'absence de prêtre en France. Un champ limité d'interrogations fondamentales*, dz. cyt., s. 43; L. de Vaucelles, *Le destin incertain des Assemblées dominicales sans prêtre*, dz. cyt., s. 244.

¹²¹ Por. J.P. Guilliams, *Célébrations dominicales en l'absence de prêtre*, dz. cyt., s. 61–62; M. Brulin, *Les assemblées dominicales en l'absence de prêtre. Situation française en 1987*, dz. cyt., s. 163; L. de Vaucelles, *Le destin incertain des Assemblées dominicales sans prêtre*, dz. cyt., s. 242.

¹²⁰ Por. M. Brulin, *Les assemblées dominicales en l'absence de prêtre. Situation française en 1987*, dz. cyt., s. 144–145.

¹²¹ Por. Tamże, s. 161.

Wprawdzie praktyka celebracji niedzielnej pod nieobecność kapłana zdołała się już upowszechnić w Kościele we Francji, to jednak nie sposób nie zauważyć, iż w ciągu ostatnich lat zrodziły się wokół niej pewne kontrowersje¹²². Ich źródłem jest opinia niektórych teologów francuskich, odnoszących się z rezerwą wobec celebracji ADAP. Swoje poglądy uzasadniają oni przede wszystkim niebezpieczeństwami wynikającymi z faktu, iż zbyt łatwo, a czasami nawet bez potrzeby, wprowadza się celebracje ADAP w miejsce niedzielnej mszy św. Działania takie oceniają oni jako niedopuszczalne, ponieważ ich konsekwencją może być zafałszowanie rozumienia tożsamości Kościoła¹²³. Jak zauważa P. de Clerck, instytucjonalizacja celebracji ADAP może z czasem doprowadzić do pewnego przyzwyczajenia się do duszpasterstwa bez mszy św. Problem ten jest o tyle poważny, że dotyczy także kapłanów. Z kolei fakt przyjmowania Komunii św. wyłącznie podczas celebracji ADAP, może doprowadzić do zubożenia w świadomości wiernych tajemnicy Eucharystii, która w przypadku celebracji niedzielnej pod nieobecność kapłana zostaje odłączona od aktu eucharystycznego¹²⁴. Warto zauważyć, że przytoczone opinie na temat celebracji ADAP znalazły swoje potwierdzenie w *Instrukcji o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*. Jeden z artykułów wspomnianego dokumentu poświęcono *obrędom niedzielnym sprawowanym bez kapłana*. Czytamy w nim między innymi: *Tęgo rodzaju obrzędy [...] pozostają zawsze rozwiązaniem tymczasowym i [...] nie zastępują one Ofiary eucharystycznej*¹²⁵. Instrukcja podkreśla ponadto, iż *obowiązek niedzielny można wypełnić tylko przez udział we mszy św. Gdy pozwalają na to odległości i warunki fizyczne, należy zachęcać wiernych i pomagać im, aby w miarę możliwości starali się wypełnić obowiązek niedzielny* (art. 7)¹²⁶.

IV. Udział w pasterzowaniu parafią (kan. 517 § 2 KPK)

Coraz częściej spotykaną dzisiaj formą zaangażowania wiernych świeckich w Kościele we Francji są *ekipy animacji pastoralnej* (*équipes d'animation pastorale*), najczęściej określane za pomocą skrótu *EAP*¹²⁷. Powoływane przez biskupa diecezjalnego

¹²² W ciągu ostatnich kilku lat nasiliła się wyraźnie krytyka celebracji ADAP przez niektórych teologów francuskich. Nie jest to sytuacja zupełnie nowa. Już bowiem pod koniec lat siedemdziesiątych i na początku lat osiemdziesiątych, swój krytyczny stosunek do celebracji ADAP wyrażali między innymi: Y. Congar i J. Moingt — por. Y. Congar, *Les laïcs ont part à faire l'Église*, „Les quatre fleuves” 18 (1983) s. 118; J. Moingt, *Services et lieux d'Église. La traversée des frontières*, „Études” 350 (1979) s. 848.

¹²³ Por. P. de Clerck, *Des laïcs ministres des sacrements?*, dz. cyt., s. 42; G. Duperray, *Ministères laïcs. Une nouvelle tradition*, dz. cyt., s. 71; P.-M. Gy, *La fonction des laïcs dans la liturgie*, dz. cyt., s. 50–51; B. Sesboué, *Les animateurs pastoraux laïcs. Une prospective théologique*, dz. cyt., s. 254; Tenże, *N'ayez pas peur! Regards sur l'Église et les ministères aujourd'hui*, dz. cyt., s. 103–104.

¹²⁴ Por. P. de Clerck, *Des laïcs ministres des sacrements?*, dz. cyt., s. 42.

¹²⁵ *Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*, dz. cyt., s. 37.

¹²⁶ Tamże.

¹²⁷ Pod omawianym pojęciem kryją się bardzo różne formy organizacyjne, a sama terminologia nie jest jeszcze jednakowa na terenie całej Francji. Stąd też spotkać można bardzo różne określenia: *équipes d'animation pastorale*, *équipes animatrices*, *équipes pastorales*, *équipes apostoliques*, *équipes responsables* — J. Rigal, *L'Église en chantier*, dz. cyt., s. 247.

w sytuacji braku kapłanów, otrzymują one za zadanie pasterzowanie parafią, sektorem lub dekanatem¹²⁸. Za *Instrukcją o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów* należy jednak wyraźnie podkreślić, iż *nie jest to kierowanie, koordynowanie, przewodzenie lub zarządzanie parafią, te zadania bowiem — w myśl kanonu — może wykonywać jedynie kapłan* (art. 4)¹²⁹. Stąd też podejmowane przez nie zadanie jest zastępczym uczestnictwem w posłudze pastoralnej¹³⁰. Ta zupełnie nowa instytucja, której postawą prawną jest postanowienie zawarte w kanonie 517 § 2 KPK, upowszechnia się powoli w Kościele we Francji. Świadczą o tym bardzo wymownie dane statystyczne. Jeśli bowiem w 1985 r. istniało na terenie całego kraju 341 ekip animacji pastoralnej, to już w 1995 r. liczba ta wzrosła do 874. Warto równocześnie zaznaczyć, że w tym samym czasie ogólna liczba parafii we Francji zmniejszyła się z 36.923 w 1985 r. do 32.086 w 1995 r. Oznacza to, iż w 1995 r. ok. 3% spośród wszystkich francuskich parafii było powierzonych ekipom animacji pastoralnej¹³¹.

Podejmując próbę scharakteryzowania tej nowej instytucji, należy już na wstępie wyraźnie zaznaczyć, iż nie funkcjonuje ona na zasadzie jednolitego modelu na terenie całej Francji. Występujące różnice są jednak niewielkie i wynikają przede wszystkim z odmiennych warunków lokalnych, które mają bezpośredni wpływ na sposób tworzenia, zakres działania oraz kształt wewnętrznych struktur ekip animacji pastoralnej. Składają się one zawsze z 3 do 5 osób, wśród których obecny jest kapłan i wierni świeccy. Czasami należą do nich także diakoni stali oraz bracia i siostry zakonne¹³². Skład EAP, jak podkreślają w specjalnym opracowaniu biskupi francuscy, nie musi być reprezentatywny dla lokalnej wspólnoty. Powinien on natomiast uwzględniać predyspozycje i cechy poszczególnych kandydatów, tak by możliwie jak najlepiej odpowiadały one zadaniom, które należy podjąć¹³³.

Świeccy członkowie ekip animacji pastoralnej są najczęściej wybierani przez wspólnoty parafialne oraz duszpasterzy, którzy następnie przedstawiają ich kandydatury biskupowi. Ten z kolei dokonując nominacji, określa każdorazowo: czas powierzenia mandatu, szczegółowy zakres zadań oraz sposób zaangażowania wszystkich członków ekipy¹³⁴. W przypadku wiernych świeckich, dokonuje się to najczęściej na zasadzie wolontariatu. Zdarza się jednak, iż nie wykonują oni żadnej innej pracy zawodowej i wówczas są zatrudniani oraz utrzymywani wyłącznie przez Kościół¹³⁵.

¹²⁸ Por. *Des réalités nouvelles cherchent une place dans l'Église: quelles réponses donne le droit canonique?*, „Documents Episcopat” 5 (1993) s. 5; R. A. Duston, *Obligations and Rights of the Lay Christian Faithful*, „Angelicum” 65 (1988) s. 449; *Les équipes d'animation pastorale en paroisse*, „Documents Episcopat” 8–9 (1993) s. 1.

¹²⁹ *Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*, dz. cyt., s. 36.

¹³⁰ Por. J. Rigal, *L'Église en chantier*, dz. cyt., s. 135.

¹³¹ Por. *L'Église Catholique en France 1998*, dz. cyt., s. 299.

¹³² Tamże; J. Rigal, *L'Église en chantier*, dz. cyt., s. 248; Tenże, *Horizons nouveaux pour l'Église*, dz. cyt., s. 37.

¹³³ Por. *Les équipes d'animation pastorale en paroisse*, „Documents Episcopat” 8–9 (1993) s. 3.

¹³⁴ Por. Tamże; J. Rigal, *Préparer l'avenir de l'Église*, dz. cyt., s. 178; Tenże, *L'Église en chantier*, dz. cyt., s. 248.

¹³⁵ Por. J. Rigal, *Préparer l'avenir de l'Église*, dz. cyt., s. 178.

Odrębnego podkreślenia wymaga fakt, wspomnianej już wcześniej, obowiązkowej obecności księdza w każdej ekipie animacji pastoralnej. Ta fundamentalna zasada pozwala bardzo wyraźnie uwidocznic prawdę, iż parafia nie może wypełnić funkcji wynikających z udziału w misji Kościoła bez posługi kapłana¹³⁶. Ten ostatni, *posiadając władzę i uprawnienia proboszczowskie* (KPK 517 § 2), nie otrzymuje jednak tytułu *proboszcza*¹³⁷, lecz określany jest mianem *moderatora*¹³⁸. Rola moderatora jest podwójna. Z jednej strony czuwa od nad właściwym wypełnieniem obowiązków powierzonych ekipie, a z drugiej podejmuje niezbędną dla wspólnoty posługę ministerialną, wynikającą ze święceń¹³⁹. Powyższy fakt nie oznacza wcale, iż świeccy członkowie ekip występują w roli pomocników moderatora lub wykonawców zleconych przez niego zadań. Posiadają oni bowiem pewną autonomię, a równocześnie podejmują wspólnie, na zasadzie komplementarności, rzeczywistą odpowiedzialność za powierzone im zobowiązania¹⁴⁰.

W celu możliwie najlepszej realizacji swoich zadań, każda ekipa animacji pastoralnej musi pozostawać w ścisłych relacjach z: Radami duszpasterskimi i ekonomicznymi, ruchami, organizacjami i stowarzyszeniami katolickimi istniejącymi w parafii oraz z innymi strukturami Kościoła lokalnego. Jej działalność nie może także sprawiać wrażenia improwizacji. Stąd też, szczególnym zobowiązaniem jest konieczność właściwej formacji wszystkich członków EAP. Formacja taka powinna obejmować dobre przygotowanie teologiczne, kanoniczne, pastoralne i pedagogiczne. W każdym przypadku należałoby także zadbać o możliwie najlepsze dostosowanie jej do specyfiki zadań powierzonych poszczególnym członkom ekip animacji pastoralnej¹⁴¹.

¹³⁶ Por. A. Borrás, *Les communautés paroissiales*, dz. cyt., s. 189; J. Braux, *La paroisse, „Prêtres Diocésains”* 1304 (1992) s. 423; P. Valdrini, *Le droit de l'Église et responsables laïcs*, „Sève — Église aujourd'hui” 540 (1992) s. 423.

¹³⁷ Por. A. Borrás, *Les communautés paroissiales*, dz. cyt., s. 188–189; Tenże, *Les assistants paroissiaux, des partenaires bienvenus dans le ministère paroissial*, dz. cyt., s. 179; A. Jacobs, *La participation des laïcs à la mission de l'Église dans le Code de droit canonique*, „Revue Théologique de Louvain” 18 (1987) s. 321; P. Valdrini, *Le droit de l'Église et les responsables laïcs*, dz. cyt., s. 423.

¹³⁸ Wprowadzie termin *moderatora* używany jest w Kościele we Francji, to jednak nie występuje on wprost w KPK. W niektórych częściach świata, dla określenia tej funkcji używa się terminu *administrator* — por. J. Huel, *La vie paroissiale et le nouveau code*, „Concilium” 205 (1986) s. 92–93. Istota funkcji oraz zakres zadań księdza-moderatora, w rozumieniu kan. 517 § 2 KPK, zostały szczegółowo omówione w następujących opracowaniach: A. Borrás, *La notion de curé dans le code de droit canonique*, „Revue de Droit Canonique” 37 (1987) s. 235; Tenże, *Les communautés paroissiales*, dz. cyt., s. 175–177, 189–190; J.-M. Huet, *Les nouvelles formes office curial (CIC, can. 517)*, „Nouvelle Revue Théologique” 113 (1991) s. 58–64; P. Valdrini, *Fonction de sanctification et charge pastorale*, „La Maison-Dieu” 194 (1993) s. 53–55.

¹³⁹ Zarówno teologowie jak i kanoniści, w opracowaniach poświęconych omawianemu zagadnieniu, zwracają uwagę na niebezpieczeństwo zniekształcenia istoty misji kapłańskiej, wskutek ograniczenia aktywności księdza — moderatora tylko do aktów liturgicznych lub posługi sakramentalnej — por. B. Sesboué, *N'ayez pas peur! Regards sur l'Église et les ministères aujourd'hui*, dz. cyt., s. 96–98; P. Valdrini, *Fonction de sanctification et charge pastorale*, dz. cyt., s. 54.

¹⁴⁰ Por. J. Rigal, *Préparer l'avenir de l'Église*, dz. cyt., s. 178.

¹⁴¹ Por. Tenże, *Horizons nouveaux pour l'Église*, dz. cyt., s. 39.

Kościół we Francji stawia sobie dzisiaj pytania dotyczące własnej przyszłości. Nie czyni tego z powodu desperackiego lęku, czy też w poczuciu przytłaczającej beznadziei. Coraz częściej odkrywa on bowiem, iż w życiu jego wspólnot dokonują się znaczące przeobrażenia, które mają swoje źródło w refleksji nad kairolologicznymi uwarunkowaniami ewangelizacji, jak i w twórczym, chociaż nierzadko bardzo mozolnym, poszukiwaniu nowych rozwiązań praktycznych.

W szerokim spektrum przemian dokonujących się obecnie w Kościele we Francji, na szczególną uwagę zasługuje zwłaszcza proces kształtowania się całkowicie nowego modelu aktywności duszpasterskiej, w którym środek ciężkości przesuwa się wyraźnie w stronę laikatu. Co więcej, wierni świeccy są dzisiaj odpowiedzialni za tę płaszczyznę życia i misji Kościoła, które jeszcze nie tak dawno były dla nich zupełnie obce. Ten stan rzeczy nie oznacza wcale, że Kościół we Francji oddala się od swoich podstawowych zadań, realizuje je w sposób niepełny, czy wręcz zniekształca. Duszpasterstwo, będące dawniej specyficznym a nawet wyłącznym zadaniem kapłanów, stało się aktualnie przestrzenią wyjątkowego w swych rozmiarach zaangażowania wiernych świeckich. To doświadczenie jest nie tylko znakiem wielkiej nadziei, ale także pewnego rodzaju kierunkowskazem wyznaczającym drogę ku przyszłości. Już dzisiaj można bowiem dosyć śmiało przyjąć założenie, że przyszłość Kościoła we Francji jeszcze bardziej niż obecnie związana będzie z laikatem. Potwierdza to także francuski teolog B. Sesboüé, który w jednej ze swoich publikacji stwierdza między innymi: *[...] zupełnie oczywistym wydaje się fakt, że wierni świeccy podejmujący rozliczne zadania w Kościele będą coraz bardziej potrzebni. W najbliższych latach, według wszelkiego prawdopodobieństwa, dojdziemy we Francji do momentu, gdzie ukonstytuuje się »ciało duszpasterskie«, w którym właśnie laikat będzie większością, a w pewnych miejscach wręcz większością absolutną. Jesteśmy więc na początku pewnego historycznego etapu, a także na początku ważnych przemian, które będą warunkowały przyszłe głoszenie Ewangelii oraz całe życie Kościoła w pierwszych dziesięcioleciach XXI wieku*¹⁴².

¹⁴² B. Sesboüé, *N'ayez pas peur! Regards sur l'Église et les ministères aujourd'hui*, dz. cyt., s. 31.